БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ
КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ
ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1958
НОЯБРЬ
30
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 236 (4206)

Өртээ 20 коп.

Совет школа болза эртемнерниң үндезиннерин эки билир болгаш ооң-биле кады үргүлчүнүң күш-ажылынга арга-мергежилдиг, бүгү талазы-биле эртем-билиглиг кижилерни белеткээр, ниитилелге ажыктыг болур, ниитилелге эргежок чугула үнелиг чүүлдерни бүдүрерингe идепкейлиг киржир күзел-чүткүлдүг аныяктарны кижизидер хүлээлгелиг.

(СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тезистеринден).

ШКОЛАЛАРНЫҢ АЖЫЛЫН ЧАА СОРУЛГАЛАРНЫҢ ДЕҢНЕЛИНЧЕ

Чуртта улус өөредилгезиниң системазын эде тургузар дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тезистери болза, өзүп олурар аныяк салгакчыларның коммунистиг кижизидилгезиниң дугайында партияның болгаш чазактың улуг сагыш салыышкынының чайынналчак илерээшкини болур. Ол улуг төөгүлүг документини бүгү чуртта дег бистиң областа ада-иелер, башкылар база ажылчы чоннар улуг патриоттуг көдүрлүүшкүн-биле чер-черде чугаалажып, чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүүшкүнүн илередип турар. РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы эш В. С. Чылбактың Чаа-Хөлден телефон-биле биске дыңнатканы:

— Өзүп олурар салгакчыларны эртемнерниң үндезиннери-биле чепсеглевишаан, амыдыралга, ажыктыг күш-ажылга белеткээри — совет школаның кол сорулгазы кылдыр партия-биле чазактың ажылдап кылган хемчеглери школаларның чаа байдалдарга ажылдаарынга улуг перспективаларны ажыдып берип турар. Чуртта улус өөредилгезиниң системазын эде тургузар дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тезистери улус өөредилгезиниң ажылдакчыларын, бистерни чаа-чаа ажыл херектерже чалгынандырып, сорук киирер.

— Бистиң уруг-дарыывысты, ажы-төлдү эртем сургуулдуг болгаш кандыг-даа күш-ажылды кылып билир кылдыр белеткээри-биле школа-сургуул черлерин эде тургузар дугайында намывыс биле чазаавыс бодунуң санал-оналын чон-биле сүмележип турар-дыр. Ада-ие бүрүзү оглу, уруу сургуул-соолдуг, ажылгыр, кежээ болурун күзээр болгай. Ынчангаш нам, чазактың школа-сургуул черлерин эде тургузар дугайында санал-оналын бүгү чон-биле бир дөмей чүректиң ханызындан хүлээп ап, бүрүн чүүлдүгзүнүп тур мен — деп Эрзинниң «Чаа орук» колхозта хөй уругларның адазы эш Көгжей чугаалап турар. Бо үстүнде дег чижектерни он-ону-биле көргүзүп болур.

«Школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар дугайында болгаш чуртта улус өөредилгезиниң системазын улам ыңай сайзырадыр дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тезистери болза, совет школаларының сайзыралынга чаа үе-чада болур болгаш оларның ажылын чаа сорулгаларның деңнелинге тургузарын негеп турар. Областа чамдык школалар өөредилгениң амыдыралдан хоорук чоруун ажып эртер, политехниктиг өөредилгени күштелдирер талазы-биле чамдык бурунгаар базымнарны кылган болбайн-аан.

Ынчалзажок областың школаларында өөредилге кижизидилгелиг ажылдың деңнели кудуу база оларның материалдыг баазалары кошкак, өөредиге мастерскаялары багай дериттингилээн дээрзин шуут чугаалаар херек. Бирги улдуннуң түңнелинден ап көөрге областың школаларының өөредилге шынары чүгле 72 хуу болган. Бай-Тайга, Чаа-Хөл, Сүт-Хөл районнарның болгаш Кызылдың школаларының өөредилгезиниң хуузу кудуу болуп үргүлчүлевишаан. Ылаңгыя Чаа-Хөлдүң, Бай-Тайганың школаларында үш ийикпе дөрт хире өөреникчиниң бирээзи-ле багай өөренип турарлар. Кызылдың № 2 база Чаа-Хөлдүң Ак-Туругда ортумак школаларның өөредилгезиниң шынары чүгле 60 хуу бичии ашкылаан.

Үстүнде четпестерниң чылдагааны чүдел? Хамыктың мурнунда чамдык школаларда башкылаашкынның деңнелиниң кудузун, школа удуртукчуларының база улус өөредилгезиниң органнарының талазындан башкыларның ажылынга шыңгыы контрольду тургуспааның, облоно болгаш районолар инспекторлаашкынны кошкак чорутканын, а ол ышкаш кол чүүл — оларга хүн бүрүнүң ажыл херекчи, практиктиг дузазын багай көргүскенин херечилеп турар.

Ам удавас өөредилге чылының бирги чартыы доостур чүве тэлээде, школаларга уругларның өөредилгезиниң шынарын бүгү тала-биле бедидер дээш, облоно болгаш районолар инспекторлаашкынны улам күштелдирер хүлээлгелиглер.

Өөредилгениң шынарының кудуу болуп турарының бир чылдагааны башкыларның ажылдаарынга база өөреникчилерниң өөренирынге чамдык школаларда таарымчалыг байдалдар болгаш материалдыг баазалар чогуур негелдезинге чедир тургустунмааны-биле тайылбырлаттынар. Чижээ, Сүт-Хөл районнуң Суг-Аксы ортумак школазында (директор эш Шоев) оттулар чүүл ам безин үстүрүнге чедип турар. Өөредилге чылының бирги чартыы доозулбаанда безин байдал ындыг турда, моон соңгаар канчаарыл деп айтырыг ол школаның удуртукчуларын, Сүт-Хөлдүң эш Бегзиваа эргелекчилээн районозун дүвүретпээн.

Ооң-биле холбаштыр школаларның ажылын чаа сорулгаларның деңнелинге дүүштүр тургузары — партия райкомнарының база район Советтериниң күүскомнарының талазындан улус өөредилгезиниң херээнче кичээнгейни күштелдирерин негеп турар. Ынчалзажок Сүт-Хөл, Чаа-Хөл болгаш өске-даа районнарның партия конференцияларынга СЭКП-ниң райкомнары, чер-черде партия эге организациялары, көдээ Советтер школаларның ажылын эрнеңгей удуртуп, оларда четпестерни эскербейн эртип турар дээрзин делегаттар чөптүг-биле шүгүмчүлээннер. Ынчангаш партия организациялары, чер-чер Советтери оон чогуур түңнелдерни кылып, школаларның ажылынга кичээнгейни күштелдирип, хүн бүрүнүң дузазын көргүзер херек.

Чуртта улус өөредилгезиниң системазын эде тургузарынга холбаштыр ада-иелерниң болгаш хөй-ниити организацияларының база школаларда пионер болгаш комсомолдуң ажылын эде тургузарын тезистерде айтып турар. Ол организацияларның ажылын школаларда партия организациялары боттарының кичээнгейиниң төвүнге тургузуп, хүн бүрү контрольдаар, удуртуп башкарар хүлээлгелиг.

Амгы үеде бүгү совет улус СЭКП-ниң XXI съездизинге чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш күжениишкиннии-биле ажылдап турарлар. Школаларның башкылар коллективтери, улус өөредилгезиниң ажылдакчылары чуртта улус өөредилгезиниң системазын эде тургузар дугайында тезистерни чугаалашпышаан, ажылда четпестерни илередип тургаш, ийиги улдунну эң эки көргүзүглер-биле доозары — съездиге оларның эң эки белектериниң бирээзи болур.

Партияның планы—чоннуң күзелиниң илерээшкини

СЭКП-ниң XXI съездизинге алдар кылдыр бүгү улустуң чарыжы калбарып турар

* * *

Съездиге белектиг ужуражыр

Улуг-Хем районда Ленин аттыг колхозтуң ноябрь 22-де болган ниитиниң хуралынга, эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин партия райкомунуң секретары эш Машпаадай таныштырган. Бир дугаарында колхозтуң агроному эш Лорина сөс алган.

— Күчүлүг индустрияны хөгжүтпүшаан, көдээ ажыл-агыйны, ылаңгыя колхоз тургузуун улам быжыглаарынга партия болгаш чазак чугула хемчеглерни ап чоруткан. Бо дугайы илеткелдиң тезистеринде база тодаргай айыттынган. Бистиң колхозтуң тарылга шөлү чыл бүрү калбарып, ооң дүжүттүү база бедип турар. Часкы хову ажылынга бүгү белеткелди СЭКП-ниң XXI съездизинге уткуштур доозуп шыдаар бис — деп, агроном чугаалаан.

Белеткеттинген үрезиннерни арыглаар, машина-чепсек, дериг-херекселдер септелгелери амгы үеде түлүктеп турар. Ногаа шөлдеринде ам безин 200 ажыг центнер удобрениелерни сөөртүп чедирген. Олуртулгага ирик өдек саважыгаштарны белеткээрин организастап турар.

СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин бүрүн деткивишаан, колхозта тудуг ажылының улам калбарып турарын эш Агбаан чугаалаан. Келир чылдың тудугларынга херегээр ыяшты, дашты болгаш чугайны база өске-даа материалдарны чогуур өйүнде хандырган турарын бригаданың мурнундан оратор илереткен.

Партияның ээлчег чок XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистери көдээниң ажылчыларын, бүгү совет кижилерни күш-ажылче улам сорук киирип турарын, колхоз даргазы эш Тойлуг-оол бодунуң саналынга демдеглээн. Ниитиниң малын менди, хүр кыштагладыр, часкы хову ажылдарынга үлегерлиг белеткенир, тудугнуң темпизин улам дүргедедир херек. Бо бүгү болза, съездиге бистиң күш-ажылчы белээвис болур.

Күш-ажылчы улам сорук кириишкин

ТЭЭЛИ. **(Телефон-биле).** Партияның XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин Бай-Тайга районнуң ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир дөмей бедик көдүрлүүшкүннүг таныжып турар. «Найырал» колхозтуң Ээр-Хавакта сүт-бараан фермазының коллективинге хөй кижи киржикчилиг хурал болган.

Аныяк саанчы Биче-уруг бир дугаарында сөс алгаш, партия болгаш чазактың совет кижилер дугайында улуг сагыш салыышкынын колхозтуң амыдыралында чижектерге көргүскен. Саанчы бо чылдың он айларында инек бүрүзүнден 1200 кг сүт саггаң, а келир чылын 1500 кг сүттү саарын ол хүлээнген.

«Инектиң сүдү дылында» деп үлегер чугаа бар. Ол кончуг шын. Эки оъткарар, семирти ажаар болза, малдың продуктулуу бедик болурун ажылдың практиказы улам-на бүзүреткен. Кадарчы Бичекей бодунуң саналынга ол бүгүнү илереткеш, күш-ажылчы улам бедиткен хүлээлгелерни алган.

Районнуң эмнелге коллективинге болган таныдылга хуралынга ажылипчи саналдар калбарып турган. Чоннуң кадыкшыл амыдыралы дээш Коммунистиг партияның улуг сагыш салыышкынын эмчи Андреев демдеглээш, медицина албан черлериниң кышка белеткелдеринде четпестерни ол шүгүмчүлээн.

Бии-Хем районнуң Туранда № 2 школаның башкылары «Школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар дугайында болгаш чуртта улус өөредилгезиниң системазын улам ыңай сайзырадыр дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тезистерин совет улус-биле бир дөмей деткип, калбаа-биле чугаалажып турарлар.

Чурукта: № 2 школаның башкыларының тезистерни чугаалажып турары.

Фото **С. Феоктистовтуу.**

Сарыг-Сеп механизаторларының сөзү

Ажыл эгелээр мурнуу чарыында Сарыг-Сеп МТС-тиң машина-трактор мастерскаязынга улус долу турган. Аңаа ажылчыннар, албан-хаакчылар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар чыглып чедип келгеннер. Орта дораан-на митинг ажыттынган. Машина-трактор станциязының директору эш Пащенко дончу чугааны кылбышаан, митингини ажыткан.

Партбюро секретары эш Благинин сөс алгаш, партияның XXI съездизинге чугаалажыр айтырыгның ужур-дузазын бодунуң кыска чугаазынга тайылбырлаан.

Септекчилерниң мурнундан контролёр-механик эш Кудинов мынча дээн: «Илеткелдиң тезистери Коммунистиг партияда чоннуң чаагай амыдыралы дээш сагыш салыышкынындан бедик чүве чок. Ону ам бүгү делегей бүзүреп көрүп турар. Тезистерде хөй-хөй үлетпүр черлерин тударын, аъш-чем продуктуларын бүдүрерин улгаттырарын, муң-муң квадрат чурталга шөлдерин тударын айтып турар. Партия болгаш чазактың бистиң чаагай амыдыралывыс дээш сагыш салыышкынын күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле харыылаал. Партияның XXI съездизинге чедиишкиннииг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартыыл».

Механизаторлар эш Кудиновтуң саналын деткивишаан, партияның XXI съездизинге чедиишкиннииг ужуражыр дээш бедиткен чаа социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Оларның шиитпирлээни:

1. Дөрткү кварталда тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезиниң планын декабрь 25-те күүседир, ооң иштинден 18 тракторларны Совет Конституцияның хүнүнде септеп доозар.
2. Совет Армияның хүнүнде — февраль 23-те бүгү тракторларның болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин бүрүн доозар, ол-ла үениң иштинде 10 муң рубльди камнап алыр, 5 рационализаторжу саналдарны септелгеге киирер.
3. Септелге ажылдарын чүгле эки шынарлыг чорудар, акша болгаш материалдарның камналгазын пландан ажыр 5 хууну чедип ап, ооң иштинде 80 килограммдан эвээш эвес өңнүг металлдарның камналгазын болдурар.
4. Автопарк талазы-биле: чыл төнчүзүнде 960 муңнуң орнунга 1 миллион 100 муң тонна-километрни ажылдап алыр болгаш 14 тонна бензинни камнааш, автопарк ниитизи-биле 50 муң рубль орулганы бээрин чедип алыр.
5. Эгелеп турар тудуг черлерин бүрүн доозар.
6. «Коммунизмче орук», «Совет Тыва», «Октябрь 14 чылы» колхозтарның мал фермаларын механизастаар.
7. Мал чеми болгаш тудуг материалдары сөөртүп алыр талазы-биле колхозтарга хүн бүрү дузалаар.

КАҢ

Чеди чыл планының сөөлгү чылы — 1965 чылда бистиң чуртувуска 86 — 91 миллион тонна каңны эзилдирип үндүрер.

Демир даштан төрүттүнген
Тергиннерниң тергиини — каң.
Тоолда безин маадырларның
Торулбазы — каңда дижир.

Кайгамчыктыг быжыг чүве
Бүгүдезин — каң-на дижир,
Кадыг, чидиг соруктугнуң
Бүдүжүн-даа — каң дег дижир.

Амгы хүннүң каңы дээрге —
Ада-чурттуң чүлдү-чүрээ,
Агаар ээзи самолёттар,
Айга чедер ракета ол.

Каңның черле кирбес черин
Маңаа канчап санап чедер!
Каң чок болза — машина чок,
Машина чок чурттаттынмас.

Бажыңывыс ханазын-даа
Балды-биле кертер-дир бис,
Идиивисти, хевивисти
Ине-биле даараар-дыр бис.

Чеди чылдың планын-даа
Демир ужук бижиже-дир,
Черлер санай ооң черле
Тергиидевес чери чок тур.

Каңны берген Төрээн чуртту
Канчап черле йөрээвес боор.
Каңны куткан металлургту
Канчап черле мактавас боор.

Элбекшилдиң аңмаарларын
Ажыдыптар чаңгыс дүлгүүр
Элбек каң деп партиявыс
Айтып берген. Аңаа алдар!

Б. ХӨВЕҢМЕЙ.

Кызылдың төп электростанциязының баштайгы ээлчээн ажыглалга кииргени

1958 чылдың ноябрь 28-те Кызылдың төп электростанциязының бүгү тудугжулары эң-не шудургу ажылдааннар. Ынчан оларның кижи бүрүзү бодунуң нормазын шак санында ажыр күүседип, даараазында кылыр ажылын баш бурунгаар хынамчалыг белеткеп ап турган. Монтажчыларның, штукатуржуларның ол хүн омак-хөглүүн, өөрүшкүлүүн чүү дээр!

Кежээкиниң беш шак чедип келген. Бус күжү-биле ажылдаар төп электростанцияның 2500 киловатт күчүлүг баштайгы ээлчээн ажыглалга киирерынге холбаштырган монтажчыларның, штукатуржуларның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның митингизин партия хооркомунуң секретары эш Н. К. Курбатский ажыткаш, СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш С. К. Тока сөс берген.

Тываның энергетика индустриязының баштайгызы болур Кызылдың төп электростанциязының баштайгы ээлчээн ажыглалга кирип, күш-ажылчы чаа тиилелгени чедип алганы-биле холбаштыр станцияның бүгү тудугжуларынга, монтажчыларынга, штукатуржуларынга болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларынга изиг байырны областың база Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының өмүнээзинден, СЭКП-ниң область комитединиң бюрозунуң болгаш облкүүскомнуң даасканын ёзугаар чедирбишаан, эш Токаның демдеглээни болза:

— Чүгле Кызыл хоорайның эвес, харын бүгү областың экономиказын база культуразын улам дүрген хөгжүдеринге улуг ужур-дузалыг Кызылдың төп электростанциязының баштайгы ээлчээн ажыглалга киирип турар чорук Тываның улус ажыл-агыйын шапкын хөгжүдер дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрүде сагыш салыышкынының база бир чаа тодаргай илерээшкини болуп турар. Тудугжуларның күш-ажылчы бо тиилелгези болза, бистиң төрээн Коммунистиг партиявыстың ээлчег чок төөгүлүг XXI съездизинге бистиң белээвис болур.

«1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайларында» энергетика талазы-биле салдынган төөгүлүг улуг сорулганы чедиишкинниг боттандырарынга салыышкын кылдыр төп электростанцияның ийиги ээлчээн хуусаа бетинде ажыглалга киирер дээш улам шудургу, улам бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын эш Тока станцияның бүгү тудугжуларынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга күзээн.

Станция тудуунуң мурнакчы монтажчыларының бирээзи эш Потапов ооң даараазында сөс алган:

— Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXI съездизинге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш боттарывыстың аравыска социалистиг чарышты калбартпышаан, электростанцияның баштайгы ээлчээн ажыглалга кириип тур бис. Станция бодунуң электроэнергиязын ам хоорайның чурталга бажыңнарынга, бүдүрүлгеге, тудуг болгаш өөредилге база албан черлеринге берип эгелээн. СЭКП-ниң XXI съездизинге күш-ажылчы бо белээвиске немей станцияның ийиги котёлун болгаш турбиназын эң кыска хуусаада ажыглалга киирер дээш улам дүрген темпилиг, улам бедик бүдүрүкчүлүг болгаш шынарлыг ажылдаарывысты хүлээндим.

Штукатуржуларның өмүнээзинден аныяк ажылчын эш Черепанованың митингиге чугаалааны болза:

— Бистиң ынак төрээн партиявыстың ээлчег чок XXI съездизин чыылдырар дугайында дыңнадыг база съездиге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистери бистерни, бүгү тудугжуларны күш-ажылчы чедиишкиннерже сорук киирген. Бистиң ажылывыска биче эвес бергелер болгаш четпестер турза-даа, оларны ажып эртпишаан, Тывада бус күжү-биле ажылдаар баштайгы электростанцияның баштайгы ээлчээниң тудуун доозуп, ажыглалга хүлээдип берип тур бис. Бо дээрге, чүгле бистиң хоорайның эвес, харын бүгү областың тудугжуларының күш-ажылчы чедиишкини болуп турар. Чедип алган баштайгы тиилелгевисти бөгүн маңаа демдеглевишаан, моон соңгаар канчаар ажылдаар дугайында тодаргай хүлээлгени алыр ужурлуг бис.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXI съездизинге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш бистиң штукатуржулар бригадазының кежигүннери кылыр ажылдарның нормазын хүн бүрүде 130 хуудан өрү күүседирин хүлээниш алгаш шудургу ажылдап турарлар. Ооң-биле чергелештир кылып турар ажылдарның шынарын экижидер, бот-үнезин чиигедир, материалдарның камналгазын чедип алыр дээш социалистиг чарышты боттарывыстың аравыска улам калбартыр бис. «1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайларында» салдынып турар улуг чаагай сорулгаларны амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынга салыышкынывысты киирер дээш бүгү күжүвүстү, билиивисти харам чокка бээр бис.

Митинг доозулган соонда ооң киржикчилери станцияның машина залынга чедип келгеннер. Залче кирер черде доора аскан лентаны эш С. К. Тока үзе кезиптерге чыылганнар улуг өөрүшкү-биле байырлааннар. Машина залында улуг болгаш нарын деришкиннерни чыылганнар сонуургап, магадап көрүп турда кинооператорлар оларны ында бүгү деришкиннер-биле кады журналга тыртырган.

Станцияның инженер-техниктиг ажылдакчылары өске-даа цехтерде болгаш залдарда машиналарны, деришкиннерни чыылганнарга тайылбырлап, сонуургадып таныштырганнар. Амгы үеде станцияда котёл цехи, машина залы, төп башкарылга бөлдүри, турбина залы, хөмүр даш дамчыдар цех болгаш химия лабораториязы ажылдап турар. Мында бүгү күш-ажыл чорудулгаларын колдуунда автоматчыткан түңнелинде станцияның бүгү ажылын чүгле 11 кижи хандырып турар.

Электростанцияның баштайгы турбиназын ажылдадырынга бир шакта 6 тонна хөмүр дашты, 40 тонна сугну ажыглап турар. Станцияның ийиги болгаш үшкү турбиналарын кажан ажыглалга киирген соонда төп электростанциязы 11 муң ажыг киловатт күчүлүг электроэнергиязын бээр. А Кызылдың эрги электростанциязының күчүзү чүгле чаңгыс муң ажыг киловатт турган дээрзин онзалап демдеглээр херек. Кызылдың төп электростанциязы бодунуң энергиязын моон соңгаар чүгле хоорайга эвес, харын областың чамдык бүдүрүлге черлеринге, колхозтарынга бээр. Чаа станцияның баштайгы кол котёлу база турбиназы ажылдап турда тудугжулар ийиги котёлдуң болгаш турбинаның эптелге тудуун амгы үеде дүрген темпилиг чорудуп, ийиги ээлчегни бо чылдың декабрь айда ажыглалга киирер дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединден ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинден

Партия болгаш күрүне талазы-биле шылгарангай ажылдакчы, Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политбюрозунуң кежигүнү, Болгарияның Улус Республиказының Улустуң хуралының Президиумунуң даргазы, Совет Эвилелиниң шынчы өңнүү эш Георгий Дамянов ноябрь 27-де Софияда мөчээнниниң дугайын Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарынга ханы кажыыдал-биле дыңнадып тур.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели.

Баштайгы бызаалар

«Межегей» совхозтуң инектери бызаалап эгелээн. Бо хүннерге чедир 13 бызаалар немешкен.

Бызаа ажаакчызы эш Черниговцева чаш бызааларны чылыг, чырык кажааның клеткаларында эки доруктуруп турар.

Берлин айтырыының талазы-биле Совет чазактың ноталары

АКШ-тың ССРЭ-де элчини Л. Е. Томпсонну ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко ноябрь 27-де хүлээп алган болгаш Берлин айтырыының талазы-биле Американың Каттышкан Штаттарының чазаанга Совет чазактың нотазын анаа хүлээдип берген. Великобританияның болгаш Францияның ССРЭ-де элчиннеринге Совет чазактың шак ындыг ноталарын хүлээткилээн.

АКШ-тың чазаанга Совет чазактың нотазының хоолгаларын ССРЭ-ниң дипломаттыг харылзааларны тудуп турары бүгү чурттарның чазактарынче, а ол ышкаш КНО-нуң кежигүннери өске-даа чурттарның чазактарынче чоруткулаан.

ССРЭ-ниң ГДР-де элчини М. Г. Первухин ноябрь 27-де Герман Демократтыг Республиканың премьер-министри Отто Гротевольга чораан болгаш бо айтырыгның талазы-биле Совет чазактың нотазын анаа хүлээдип берген.

Берлин айтырыының талазы-биле ССРЭ-ниң чазааның нотазын ГФР-ниң ССРЭ-де элчининге база хүлээдип берген.

Германияның талазы-биле эвилелчилер дугуржулгалары, тодаргайлаарга Германияның дүжүп бергениниң соонда баштайгы чылдарда күштүг болур кылдыр кылдынган дугуржулгалар күжүн чидирген деп Совет Эвилели санап турарының дугайын АКШ-тың, Великобританияның болгаш Францияның чазактары билген турар кылдыр ССРЭ-ниң чазаа бодунуң ноталарында дыңнадып турар. Совет чазак болза Германия дугайында эвилелчилер дугуржулгаларының деӊ эргелиг утка-бүдүш чок болу берген болгаш Барыын Берлинде эжелекчи ёзу-чурумну хевээр артырарынга база ГДР-ниң иштики херектерин холгаарлаарынга ажыглаттынып турар ол кезээ-биле бодун холбаалыг кылдыр моон ыңай санап шыдавас деп ноталарда чугаалап турар.

Барыын талакы үш күрүнелерге—АКШ-ка, Великобританияга болгаш Францияга—ноталарында Совет чазак Барыын Берлинни политиктиг тускай чер—хостуг хоорай болдурарын саналдап турар. Хостуг хоорай Барыын Берлин бодунуң чазактыг болгаш бодунуң экономиказын, административтиг болгаш өске-даа херектерин боду башкарган туруп болур ийик дээрзин Совет чазак онзалап демдеглээн. Делегейниң ийиги дайынының соонда Берлинни кады эргелеп башкарарынга киришкен 4 күрүнелер база ийи герман күрүнелер—ГДР биле ГФР,—хостуг хоорай болур Барыын Берлинниң ёзу-чурумун хүндүлээр деп хүлээлгелерни боттарынга алган туруп болур ийик. Хостуг хоорай Барыын Берлинниң ёзу-чурумун сагыырынга Каттышкан Нациялар Организациязы база кандыг-бир хевир-биле киришкен турарынга Совет чазак удурланмайн турар.

Барыын талакы күрүнелерге ССРЭ-ниң ноталарында айтып турарын ёзугаар алырга, Барыын Берлинде амгы эжелел ёзу-чурумун узуткаар болгаш ооң девискээринге хостуг хоорайны тургузар талазы-биле АКШ-тың, Великобританияның болгаш Францияның чазактары чөпшээрежиптер болза, Совет чазак баштайгы сүмележилгелерни шагда-ла чоруткан ГДР-ниң чазаа-биле бо айтырыг дугайты албан ёзузунуң харылзаазын дөрт күрүнелерниң өмүнээзинден кылып кириптеринге белен болур ийик. Бир эвес бо санал барыын талакы үш күрүнелерниң чазактарынга таарышпас чүве болза, Берлин айтырыының талазы-биле мурнундагы эжелел күрүнелерниң чугаалажыышкыннарынга кандыг-даа чүве артпас деп ССРЭ-ниң чазаа онзалап демдеглээн.

Берлинде эжелел байдалдарын узуткаарынче угландыр бодунуң ап чорудар дээн хемчеглери Берлинде байдалга өскерилде чорударынга барыын талакы күрүнелер болур чогууру-биле белеткенип алган турар төлээде, чартык чыл болгаш боттанган турар деп чүвени Совет чазак барымдаалап турар. Барыын Берлинден ГФР-же АКШ-тың, Великобританияның болгаш Францияның шериг талазы-биле сөөртүлгелер чорударының ам туруп турар чурумунга ол хуусааның дургузунда өскерлиишкиннер киирерин Совет чазак бодавайн турар.

Бир эвес адаттынган хуусаа чогуур дугуржуушкунну чедип алырынга ажыглаттынмас болза, Совет чазак айыттынган хемчеглерни ГДР-биле дугуржулга чорудуп тургаш боттандырар деп ноталарда чугаалаан. Моон-биле кады Герман Демократтыг Республика бодунуң девискээринге хамаарышкан айтырыгларны бүрүн эргелеп чорудар, тодаргайлаарга черге, сугга болгаш агаарга бодунуң бот эргезин боттандырар ужурлуг деп чүвени барымдаалап көөр апаар.... Берлинге хамаарышкан айтырыгларның талазы-биле АКШ-тың, Великобританияның болгаш Францияның чепсектиг күштериниң чогуур төлээлекчилери-биле болгаш өске-даа албан кижилери-биле Совет Эвилелиниң Германияда чепсектиг күштериниң төлээлекчилериниң болгаш өске-даа албан кижилериниң амдыгаа чедир туруп келген бүгү-ле харылзажылгалары харугда соксаар.

Берлин айтырыы ышкаш ындыг айтырыгны шиитпирлээрде коргудуушкуннуң аргалары болгаш күш дөгээриниң бодал чок кыжаныышкыннары канчап-даа таарышпас деп Совет чазак медеглеп турар. Барыын Берлинде эжелекчилерниң ажыглап турар эргелерин хевээр артырар дээр чоруктуң хараазы-биле делегейниң чаа дайынын өөскүдүп үндүрер дээш чүгле угаан-сарыыл чок кижилер ындыг чүвелерни кылып болур.

Совет Эвилели-даа, өске кандыг-даа социалистиг күрүне боттарының чогум-на харын социалистиг күрүнелер кылдыр догуннаашкынын хүлээвейн барып шыдавас болгаш хүлээвезин бодавайн-даа турар деп АКШ-тың чазаанга нотада чугаалап турар. Бирээзи шуптузу дээш, шуптузу бирээзи дээш деп кыйгырыг ёзугаар хөделип турар социалистиг күрүнелер боттарының эргелериниң, боттарының күрүне кызыгаарларының камгалалында быжыы-биле туржуп турар. Герман Демократтыг Республиканың, Польшаның, Чехословакияның кызыгаарларын кандыг-даа үрээн чорук Варшава керээзиниң киржикчизи кандыг-даа күрүнеге удур кандыг-даа агрессчи үүлгедиглер оларның шуптузунче халдаашкынның үүлгедии кылдыр көрдүнер болгаш чогуур харыы хемчеглерни саат чок болдура бээр.

Берлинде эжелел ёзу-чурумунуң дугайында айтырыгга Совет Эвилелиниң туруш-бодалын кандыг-бир күш-биле каттыштырып алыышкынче ССРЭ-ниң чүткүлү кылдыр тайылбырлаарын оралдажыксаар шын эвес бодалдыг кижилер тыптып келир чадап чок болбайнаан, ынчалзажок ССРЭ болгаш социалистиг өске-даа күрүнелер кандыг-даа чаалап алыышкыннарже чүткүвейн турар, харын ол хоорайның барыын талакы секторлары АКШ-тың, Великобританияның болгаш Францияның эжелелиниң адаанда артып үргүлчүлеп турар чоруктуң хараазы-биле Берлинде тургустунган таарымча чок болгаш айыылдыг байдалды черле чок кылырын күзеп турар деп АКШ-тың чазаанга нотада онзалап демдеглээн. Барыын Берлинни социалистиг чурттарга удур, ГДР-ге болгаш ССРЭ-ге удур күштелдирген шпионаж, үргедекчи болгаш хоралакчы өске-даа ажыл-чорудулгага дөгүмнүг чепсек болбас турар кылдыр кылыры эргежок чугула.

Европаның тайбыңының эрге-ажыктарынга, Германияның тайбыңга ынакшылдыг болгаш хамаарышпас хөгжүлдезиниң эрге-ажыктарынга таарыштыр Берлинге таарымчалыг байдалды чедип алыр чүткүлдү удуртулга болдургаш, Совет Чазак Берлинде эжелел ёзу-чурумун узуткаарынче угланган хемчеглерни бодунуң талазындан чорудар дугайында шиитпирни үндүрген деп нотада чугаалап турар.

Ноябрь 27-де Герман Демократтыг Республиканың чазаанга чоруткан нотазында Совет чазак ылангыя Берлинде эжелел байдалдарын узуткаарынче угланган хемчеглер дугайында айтырыгларны тодаргай көөрү-биле ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң чазактарының төлээлерлериниң арзынга чугаалажыышкыннар чорударын саналдап турар. Герман Демократтыг Республиканың бот эргезин чугаа чок хүндүлеп көөрүнүң принциптерин удуртулга болдургаш, Совет чазак эвилелчилер дугуржулгаларынга үндезилээш база ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң арзынга 1955 чылдың сентябрь 20-деги дугуржулгазын ёзугаар совет органнарның амдыгаа чедир тур боттандырып келгени бүгү-ле эрге-хүлээлгелерни ГДР-ниң органнарынга дамчыдып бээрин барымдаалап турар. Берлинде совет шериг комендатуразын дүжүрерин болгаш ук комендатурага бердинген камгалал шериглерин хоорайдан үндүрерин база бодап турар. ГДР-ниң төвүнде турар Барыын Берлинге хамаарышпас хоорайның ёзу-чурумун тыпсырынга чөпшээрежир чорук Германияга болгаш Европага тайбыңны быжыглаарының нүүрүнде, бүгү немец улустуң нитти национал эрге-ажыктарының нүүрүнде Герман Демократтыг Республиканың талазындан улуг чигеелдени кылганы ол болур ийик дээрзин Совет чазак бүрүн билип турар деп ГДР-ниң чазаанга нотазында онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

Радиотелеграфистер болгулаан

ДОСААФ обкому бо чылын радиотелеграфистерниң ийи курстарын организастааш, ону доостурган.

Бо чылдың ноябрьның сөөлгү чартыында ийиги курстуң экзамени дужаалдазы болган. 50 ажыг оолдар болгаш уруглар, оларның арзында янзы-бүрү назылыг ажылдакчылар-даа бар. Морзениң үжүү-биле чүве бижиирин, радиотехниканы, электротехниканы болгаш радиотелеграфистерге эргежок чугула өске-даа билиглерни чедип алганнар. Курсту дооскан чамдык дыңнакчылар ол талазы-биле ажылдай бергеннер.

Радиотелеграфист болганнарның арзындан А. Беляев, И. Рошкеевич, Н. Филиппов, Ю. Донгак, А. Иванова, Н. Белоногова олар быжыг билигни алганын экзамен үезинде көргүскеннер.

ДОСААФ обкому ындыг курсту ам-даа организастаар деп турар.

Ю. ДОРЖУ,
курстуң доозукчузу.

Москваның күрүне университединде

Химия үлетпүрүн хөгжүдер дугайында СЭКП ТК-ның май Пленумунуң доктаалы-биле холбаштыр Москваның М. В. Ломоносов аттыг күрүне университединде химия эртемнериниң талазы-биле эртем шинчилел ажылдарының хемчээлин калбарткан болгаш ол талазы-биле тускай эртемниглерни белеткээрин көвүдеткен.

Бо өөредилге чылында химия, физика болгаш биология факультеттеринде проблема лабораторияларын тургускан. Анаа башкылар, аспирантылар болгаш студентилер полимерлерниң физиктиг, химиктиг болгаш механиктиг мөзү-шынарларын шинчилээр ажылды чорудуп болур.

Шинчилеп кылган ажылдары сонуурганчыг болуп турар студентилерни Химия факультединиң бедик молекулярлыг каттыжыышкыннар кафедразының лабораториязынга көрүп болур. Чижээ, полимерлерниң тыптып боттанырының механизмин Виталий Зубов шинчилеп өөренип турар.

Москваның күрүне университединиң 1959—1965 чылдарда хөгжүлдезиниң перспективтиг планының төлевилелинде студентилерниң санын көвүдедирин көрүп турар. Чижээ, физика болгаш химия талазы-биле тускай эртемниг болур студентилер 1957 чылга деңнээрге сес катап өзер, а ол ышкаш аспирантураны үш катап калбартыр.

Чурукта: бедик молекулар бойдус каттыжыышкыннарының проблема лабораториязының эртем ажылдакчызы Н. А. Платэ (ортузунда) болгаш бешки курстуң студентилери Виталий Зубов, Виктория Прокопенко оларның лабораторияда шинчилел ажылын кылып турары.

Фото **Е. Кассинниң.** СЭТА-ның фотохрониказы.

Автомобиль оруктарын тударынга болгаш септээринге колхозтарның, совхозтарның, үлетпүр, транспорт, тудуг болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң база ажыл-агый организацияларының киржилгезиниң дугайында

Автомобиль оруктарының тудуун болгаш септелгезин экижидер сорулга-биле ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиуму «Автомобиль оруктарын тударынга болгаш септээринге колхозтарның, совхозтарның, үлетпүр, транспорт, тудуг болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң база ажыл-агый организацияларының киржилгезиниң дугайында» Чарлыкты 1958 чылдың ноябрь 26-да хүлээп алган.

Колхозтар, совхозтар, үлетпүр, транспорт, тудуг болгаш өске-даа бүдүрүлгелер, база ажыл-агый организациялары ол Чарлыкты ёзугаар чер-черниң автомобиль оруктарын тударынга болгаш септээринге киржирлер. Ынчаарга, улус ажыл-агыйының планын ёзугаар үлетпүрнүң болгаш тудугнуң чугула адырларын хөгжүдеринге көрдүнген капитал салыышкыннары база материалдыг курлавырлар чер-черниң оруктар тудуунга ажыглаттынып болбас ужурлуг.

Орук ажылдарынга колхозтарны, совхозтарны, үлетпүр, транспорт, тудуг болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң база ажыл-агый организацияларын киириштирериниң хуусааларын, хевирлерин, а ол ышкаш орук ажылынга киржиринден ойталааны дээш харысалганы ук Чарлыкка дүүштүр база тус черниң байдалдарын барымдаалап көрбүшаан, эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнары доктаадыр.

«Шоссе болгаш сайлыг оруктарны тударынга база септээринге көдээ чоннуң күш-ажылчы киржилгезиниң дугайында» ССРЭ-ниң Төп Күүсекчи Комитединиң болгаш улус Комиссарлар Чөвүлелиниң 1936 чылдың март 3-теги № 425 доктаалын бо Чарлыкты хүлээп алганы-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиуму күш чок деп санап көрген.

Садыг черлериниң ажылында четпестерни чайладыр

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунда магазин эргелекчизи эш Петров садып алыкчыларга эптиг, ээлдек эвес болуп турар. Складта бар чамдык бараанарны магазинге киирбейн, ону улус айтырарга магазинде ындыг бараан чок деп харыылап турар. Улустуң хевирин көрүп, садып алыкчыларны мегелээр чорук садыгжыда база бар. Колхозчу 60 харлыг Сымчаан кезик шай, бир түңзе алгаш 100 рубль бээрге оон чүгле 25 рубль чандырып берген. Бо ышкаш фактыларны элээн хейнү көргүзүп болур.

Оон аңгыда магазинни санаашкында дээш каш хонукта ажытпайн баар таварылгалар сөөлгү үеде көвүдээн. Ук санаашкынны хуучуларның соңгуп алганы аңгыы комиссиязының кежигүннери эвес, арагалаар чоруу дээш колхоз бухгалтериниден үндүрткен эш Казанцев-биле садыгжы боду кылып турар. Магазин сөөлгү айларда бараан саарылгазының планын күүсетпейн келген.

С. БИИЛДЕЙ.

* * *

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозта көдээ магазинниң садып турар бараанарының ассортиментизи кончуг кызыы. Ылаңгыя өөредилге номнары, кыдырааштар, будуктуг карандаштар, саваннар, диш чуур порошок, щетка болгаш фотоаппаратка херегжээр чүүлдер чок болуп турар. Ол ышкаш бажың иштиниң эт-херекселдеринге хамаарышкан чүүлдер магазинде база-ла көзүлбейн турар.

Оон-биле чергелештир колхоз суурунга аъш-чемниң тускай садыын ажыдар дугайында айтырыгны шиитпирлээр үе келген.

М. ИМАЖАП.

* * *

Бай-Тайга райпозу районнуң көдээ магазиннеринге чугула херегжелдиг бараанарын четчелеп чорутпайн турар. Шуйда көдээ магазинде шай, тапкы, талемба дээн ышкаш бараанар чок болуп турар. Ынчангаш ол бараанарны садып алыры-биле «Мурнакчы» колхозтуң колхозчулары кожа турары Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык магазининче чоруп турарлар.

Д. ЧҮЛЬДҮМ-ООЛ.

* * *

Ол-ла районнуң Кара-Хол көдээ Советте магазин эргелекчизи эш Балган колхозтуң фермаларынга болгаш малчыннарынга үнүүшкүннүг садыглаашкынны организаставайн турар. Келген чаа бараанарны ажылдың чиигин бодааш чүгле суурнуң чурттакчыларынга садыглап турар.

Д. ХЕРТЕК.

* * *

Чөөн-Хемчик райпозунуң баштаар чери көдээ магазиннерниң ажылдакчыларынга төлептиг кижилерни шилип албайн турар. Бо чайның дургузунда «Коммунизмче орук» колхозта көдээ магазинге 4—5 ажылдакчы солушкан. Садыг ажылдакчыларының харысаалга чогундан ук магазинге оорлаашкын, тудаглал, самчыгдал каш удаа болган.

Магазинниң кышка удур септелгезин чорутпаан, соок болгаш иштии, дашты хирлиг болуп турар.

С. КОМБУ.

* * *

Сүт-Хөл районнуң «Ишкин» колхозта магазин эргелекчизи эш Сапыянак бодунуң хүлээнген ажылынга ак-сеткилдиг эвес болуп турар. Магазинни чогуур шагында ажылдатпас, садып алыкчыларга ээлдек эвес болгаш ажыл үезинде үргүлчү арагалап турар. Эзирик садыглап тургаш, бараан өртээн албайн-на садып алыкчыларны магазинден үндүрүп турган таварылгалар каш удаа болгулаан. Магазинде бараанарны чурум ёзугаар чыскаай салбаан болгаш оларның өртектерин тодаргай айтып биживээн.

Н. ОНДАР.

* * *

Чаа-Хөлде Ак-Дуруг суур районда чурттакчы чон талазы-биле база бир улуг суурларның бирээзи болур. Райпо баштаар чери эрткен чазын суурнуң эрги магазинин улгаттыргаш, анаа ийи садыгжыны тургускан. Ол чорук садып алыкчыларга кончуг таарымчалыг турган. Ынчалза-даа ук садыгжыларның бирээзи халажып чоруткандан бээр үр үе эрткен, чаңгыс садыгжының күш четпейн турарындан садып алыкчылар үр үеде ээлчег манап турарлар.

М. БАЗЫР-САДЫ.

ЧЕР БОЛГАНДАН

Таңды районнуң Сталин аттыг колхозунуң Шанган сүт-бараан фермазының эргелекчизи Чамзырын ферма ажылдакчыларының культурлуг амыдыралын бедидеринче кичээнгей салып турар. Недель санында ажылдап турар бир чунар бажыңны ажыглалга киирген.

Т. ОЧУР.

* * *

Улуг-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунда клуб кышка эки белеткеттинген, одаар ыяшты четчир кылдыр белеткээн. Кино, концертти колхозчулар доктаамал көрүп турар. Лекция, беседа чорудар планны көзүлдүр аскан. Клуб директору Тараажы колхозчулар ортузунга культура-массалыг ажылды шык тургускан.

М. БАГАЛДАЙ.

* * *

Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң колхозчузу Лопсан 5 чыл дургузунда дээрбеге эки ажылдап келген болгаш ооң буруузу-биле дээрбе ажылдавайн баар таварылга турбаан.

К. ЭРТИНЕ.

Райкомну чүге шүгүмчүлээнил

Бии-Хем районнуң партия конференциязы СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлери-биле сорук киирген бүгү совет улустуң, ооң иштинде районнуң ажылчы чонунуң канчаар-даа аажок улуг патриотчу көдүрлүүшкүнүнүң үезинде болуп эрткен.

СЭКП райкомунуң ажылының дугайында отчёт илеткелди райком секретары эш Савкин кылган.—1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайлары совет улустуң алдарлыг тиилелгелериниң түңнелдерин көргүзүп, бистиң чуртувуста коммунизм тургузуушкунунуң улуг-чаагай перспективаларын ажыдып турар. Ол төөгүлүг документ күчүлүг социалистиг лагерьниң чурттарының ажылчы чоннарының чүректеринге изиг өөрүшкүнү хайныктырган болгаш ам делегейниң бүгү хөй-нитизиниң кичээнгейиниң төвүнде турар—деп, илеткелчи демдеглээн.

Районнуң партия организациязы СЭКП-ниң ХХ съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, районнуң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле элээн ажылдарны чоруткан. Мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир, колхозтарның, «Өөк» совхозтуң, Туранда септелге-техника станциязының болгаш районда өске-даа үлетпүр бүдүрүлгелериниң экономиказын улам быжыглаар, ажылчы чоннуң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралын бедидер дээш демиселге эки түңнелдер чедип алдынган. Көдээ ажыл-агыйның болгаш культура тургузуушкунунуң мурнакчыларының саны көвүдеп турар.

Ындыг болза-даа, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга партийжи удуртулганы үндезини-биле экижидериниң дугайында СЭКП-ниң ХХ съездизиниң база партияның болгаш чазактың ооң дараазындагы шиитпирлериниң амыдыралга боттандырып турарының талазы-биле райкомнуң, ооң бюрозунуң ажылынга улуг четпестер тургулаан деп чүвени коммунистер шыңгыы шүгүмчүлээн.

Колхозтарда болгаш «Өөк» совхозта көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлгези чыл бүрүде улгадып, күрүнеге тараа, өьт, сүт, дүк болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын садары болгаш дужаары көвүдеп турар болза-даа, районда бар аргаларны болгаш курлавырларны районнуң партия организациязы ам-даа долузу-биле ажыглавайн турары конференцияга илерээн.

Бии-Хем районнуң ажыл-агыйының кол адыры—мал ажылы кончуг оожум өзүп турар. Мал ажылын хөгжүдериниң планын эрткен 1957 чылда күүсетпээн, малдың продукциязындан алыр орулга бо чылдың 11 айларының дургузунда чедир алдынмаан. Мал кажааларының тудуу, ол ажылда хөй күш негеттинер ажылдарны механизастаарын четпес чорудуп турар. Малдың азырал ажаалгазы, зооветеринария хандырылгазы четпес тургустунганы-биле чамдык колхозтарга, ылаңгыя «Тиилелге», «Хадың» болгаш «СЭКП-ниң ХХ съездизи» колхозтарга малдың өлүп хораар, кызыраар чоруу улуг турган.

Тараа, кукуруза, картофель болгаш ногаа культураларының дүжүүн бедидер талазы-биле кошкак хемчеглер ап турган, суггарылга четкилерин септээр, тудар, ховуларга агротехниктиг хемчеглерни боттандырар талазы-биле райком четпес ажылдаан. Тараа болгаш өске-даа техниктиг культураларны тарыыр шөлдерге өдек, куш өдээ, хул болгаш химиктиг удобрениелерни ажыглавайн турар.

Бо чылын областың бүгү-ле районнарынга дүжүт эки болуп, чамдык районнар 18—20, 22—25 центнер дүжүттүг гектардан ортумаа-биле ап турда Бии-Хем район гектардан ортумаа-биле 15 центнер дүжүттүг, ылаңгыя «СЭКП-ниң ХХ съездизи» колхоз гектардан 6 центнерни, «Кызыл сылдыс» колхоз 11 центнерни алган чорукту четпес деп коммунистер демдеглээннер.

Колхозтар баштаар черлери болгаш партия организациялары кукурузаны чедир үнелевээн. Кукуруза районга эки үнүп болур болгаш бедик дүжүттүг бээр аргалыг турда, колхозтар кукурузаның ногаан массазының гектардан чүгле 23,4 центнер дүжүдүн алган.

Хожудап турар «СЭКП-ниң ХХ съездизи» болгаш «Кызыл сылдыс» колхозтарны партия райкому четпес удуртуп, оларның ажылында улуг четпестерни узуткавайн турар.

Мал ажылында кадрларны өөредир, оларны ол ажылынга быжыглаар талазы-биле ажыл дыка четпес чоруттунуп турар. Көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, районда болгаш областа ады-сураа үнген «Кызыл тараачын» колхозтуң саанчылары Маады Бичии-уруг, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады Домна Завьялова, «Өөк» совхозтуң кадарчызы Татьяна Майорова, «Хадың» колхозтуң хаван ажаакчызы Палегея Мельникова, ол-ла колхозтуң механизаторлары А. Тамдын-оол, И. Формов болгаш өске-даа мурнакчылар хөй. Ындыг турбуже оларның дуржулгазын нептередир, өскелерге дамчыдып бээр талазы-биле ажыл чоруттунмаан.

Ажыл-агый тургузуушкунунга удуртулгада бо болгаш өске-даа четпестерни партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылды кошкак тургусканы-биле тайылбырлаар херек.

Конференцияга санал берип чүве чугаалаан делегаттар (Тутибалина, Тарлаг школазының башкызы, Мөңге, «Тиилелге» колхозтуң ферма эргелекчизи)—Партия райкомунуң бюрозу, ооң секретарьлары турган Данилов, Сапчай, бирги секретары эш Савкин удуртур ажылдакчылар-биле, ылаңгыя колхозтар даргалары, оларның оралакчылары, бригадирлер, фермалар эргелекчилери-биле болгаш өске-даа үлетпүр бүдүрүлгелерниң удуртур кадрлары-биле кошкак ажылдап турганнар. Үлетпүрнү болгаш тудугну эргелеп башкарарыя улам ыңай сайзырангайжытканы-биле, МТС-терни эде организастааш, техниканы колхозтарга сатканы-биле холбаштыр амгы үедеги амыдырал үлетпүр бүдүрүлгелерниң болгаш колхозтарның удуртур кадрларынга улуг негелделерни салып турар. Техниканы, тодаргай экономиканың айтырыгларын хандыр билир чорук олардан негеттинип турар. Бистиң үлетпүрүвүске болгаш көдээ ажыл-агыйывыска бедик билиглиг, мергежилдиг удуртулга херек. Ындыг турбуже кадрларның экономиктиг өөредилгезин районда организаставаан, техниканы өөренир, ажыл-агыйның аңгы-аңгы адырларының орулгалыг болур чоруун бедидер талазы-биле, продукцияның чаңгыстың хемчээнге күш-ажылдың болгаш херекселдерниң чарыгдалдарын кызырар дугайында, продукцияның бот үнезин шын санаарының аргазының дугайында болгаш ажыл-агыйларны удуртуруунуң дуржулгазын солчуруунуң талазы-биле экономиктиг конференцияларны, семинарларны, лекцияларны болгаш илеткелдерни организаставайн турар. Бо чугула айтырыгның талазы-биле областың көдээ ажыл-агый эргелели, ооң тускай эртемниглери районга дузалашпайн, боттуг саналдарын бербейн турар—деп делегаттар шүгүмчүлээн.

Райком бюрозунуң кежигүннери, райком секретарьлары удуртур кадрларны топтуг, томаанныг, биче сеткилдиг, культурлуг болур чорукка чаңчыктырып өөретпейн турар. Ооң түңнелинде чамдык удуртур ажылдакчылар, чижээ, Ленин аттыг колхозтуң даргазы Мучаев, райкомнуң инструктору турган Филимонов, «Кызыл тараачын» колхозка партия организациязының секретары турган Сидоренков олар коллективтиң үнүн дыңнавас, бодун тогдунар, улуургак чорукту болдуруп турганнар—деп, район прокурору эш Пархоменко шүгүмчүлээн.

— Бо чылдың апрельден эгелеп бистиң Бии-Хем МТС-ти СТС кылдыр эде организастааш, техниканы колхозтарга саткан. СТС тракторларны болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын септээр талазы-биле колхозтарга дузалаар, белен кезектер-биле, кывар, чаар материалдар-биле оларны хандырар сорулгалыг турган. Ындыг турбуже СТС эрткен алды айларның дургузунда план чок ажылдап, мал болгаш колхоз бүдүрүлгезиниң өске-даа чамдык адырларында хөй күш үнер ажылдарны механизастаар талазы-биле колхозтарга четпес дузалажып турар, хөй янзы белен кезектер, подшипниктер, тормоз лентилери, өзектер, поршня, дугуйлар болгаш өске-даа чамдык чүүлдер чок болганының хараазы-биле тракторларның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарының септелгези бо үеде саадап турар. Партия райкому, ооң секретарьлары СТС-тиң ажылын сонуургап көрбээн—деп «Искра» колхозтуң даргазы эш Дежнёв шүгүмчүлээн.

— Колхозтар техниканы боттарынга садып алганының түңнелинде бо чылдың часкы тарылгазы болгаш дүжүт ажаап алышкыны эрткен чылдардан организастыг, бедик агротехниктиг деңнелге, кыска хуусаада чоруттунган. МТС-терни эде организастаар болгаш колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдер дугайында партияның болгаш чазактың шиитпири колхозтарны экономика талазы-биле быжыглаарынга аажок улуг ужур-дузалыг болган деп чүвениң чижээн бистиң колхозтан көрүп болур. Бистиң нитти орулгавыс бо чылын 6 миллион хире рубль болур. Ынчангаш бистер көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин СТС-ке эвес, харын бодувуска улуг септелге мастерскаязы тудуп, демир чонар, өрүмнээр улуг станоктарны садып алгаш, СТС-тен дора эвес септелге-техниктиг бааза кылып алыр бодап турар бис—деп, «Кызыл тараачын» колхозтуң даргазы эш Астафьев чугаалаан.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга көдээ Советтерниң ролюн көдүрер, ажылчы чоннуң ортузунга оларның алдарын бедидер талазы-биле райком болгаш партия эге организациялары боттуг дузалашпайн турарын эштер Дежнев болгаш Хомутов шүгүмчүлээннер. Чамдык көдээ Советтер (Кара-Хаак—даргазы эш Жмах, Тарлаг—даргазы эш Чамыян, Алдыы Өөк—даргазы эш Смирнов) сессияларын өй-шаанда чыылдырбас, оларның хөй-хөй депутаттары соңгукчуларның мурнунга отчёттарын бербес болуп турар.

Партия райкому көдээ ажыл-агыйның, үлетпүрнүң хөгжүлдезиниң перспективаларын, улус өөредилгезиниң айтырыгларын четпес өөренип көрүп, мурнакчыларның дуржулгазын нептерединге кошкак кичээнгей салып турарын санал бергеннер шүгүмчүлээннер. Ылаңгыя Тарлагда Ленин аттыг колхозтуң девискээринге нарын дүктүг 10 муң хойларны өстүрериниң, «Тиилелге» болгаш «СЭКП-ниң ХХ съездизи» колхозтарга хөй ажылын хөгжүдериниң улуг перспективалары бар.

Кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип ажыглаар талазы-биле партияның айтыышкынын күүсетпишаан, районнуң ажылчы чону шаанда ээн чыткан кургаг ховуларны тараалаң баазалар кылдыр хуулдурган. Келир чеди чылда район амдаа 10—12 муң гектар кур черни шиңгээдип ап, бистиң чуртувуска 10—11 миллиард пуд тарааны бүдүрери дээш демиселге бодунуң салыышкынын киирер аргалыг. Ынчангаш көдээ ажыл-агыйны болгаш үлетпүрнү улам ыңай хөгжүдер талазы-биле районнуң курлавырлары болгаш болдунар аргалары дыка улуг. Бо бүгү аргаларны дүрген өөренип көрүп, курлавырларны ажыглалга киирерин делегаттар райкомдан негеп турганнар.

Районнуң партия, совет болгаш хөй-нити организацияларының ажылында бар четпестерни дүрген чайладырының аргаларын айтып, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле улуг сорулгаларны амыдыралга боттандырарынче угланган шиитпирни конференция хүлээп алган.

* * *

Конференциядан соңгуттурган СЭКП райкомунуң пленуму болган. Партия райкомунуң секретарьларынга эштер **Я. У. Савкин, М. С. Лопсан-оол, Г. Т. Даватор** олар соңгуттурган.

Чербиниң уруглар бажыңында

Колхоз суурунуң чанында ам-даа доңмайн, ыракка дыңналдыр ырлагылап чыдар дамыракты кежип кээрге уруглар бажыңы болгаш аңаа хамаарышкан тудуглар. Уругларның чурттап турары үш корпустар бар. Оларның септелгезин эки шынарлыг чорудкан болгаш чылыг ыяжын белеткеп алган. Уруглар чай дүжүп келгенде ооң ырак эвесте чайгы лагерьге турарлар. Мында областың бүгү районнарындан келген 140 ажыг уруглар бар.

Уруглар бажыңы орун херекселдери болгаш четчир санныг идик-хеп-биле хандыртынган. Шуптузу чылыг чоорганнарлыг болгаш кылагар баштыг демир оруннарлыг. Кыжын болгаш чайын кедер хептер-биле хандыртынган.

Уруглар бажыңында уруглар Чербиниң чеди чыл школазынга барып өөренирлер. Школага кичээлдер эрткен соонда бажыңга онаалгалар күүседир болгаш чечен чогаал номнарын номчуп, ойнап хөглеп турарынга таарымчалыг тускай комнаталар база бар. Кижизидикчи башкыларның аразындан, ылангыя Лидия Тихоновна Бахтина болгаш Комбу Белек-оол олар кызымак ажылдап турарлар. Лидия Тихоновнага уруглар ынак. Ооң-биле кады хостуг шактарда ырак эвес черлерге барып агаарлаар ийикпе азы Бахтина уругларга кандыг-ла бир солун чүве чугаалаан, чок болза ном номчуп берген турар. Уруглар бажыңынга кижизидилге ажылын бедик деңнелге тургузуп, уругларны күш-ажылга ынак болгаш бедик мергежилдиг кадрлар кылдыр белеткээр дээш Комбу Белек-оол шын-на сеткилинден сагыш човап чоруур. Уругларның кедер хеви баксырап, азы өөредилгези кошкай берген болза, ол дораан-на дирекция черинге кээп, айтырыгны тургузуп, чогуур хемчегни алыр.

Уруглар бажыңынга турарларның улуу-даа, бичези-даа күш-ажыл кичээлинге ынак. Мастерская эргелекчизи П. Лашков уругларның аңгы-аңгы чүткүлдерин деткип, оларга таарзыр болгаш сонуурганчыг даалгаларны берип, уругларның тускай мергежилди бичиизинден-не шилип ап, аңаа эки мергежип, ынак болурун чедип алыр дээш элээн ажылдарны чорудкан. Мастерскаядан аңгыда дааранып чер база бар. Ооң удуртукчузу —М. Скоморохова. Дааранып бөлгүмде аңгы-аңгы класстарның өөреникчилери кирип турарлар: Удуртукчу оларны назы-хар аайы-биле бөлүктерге үзүп алгаш, уругларның кылып шыдаптары болгаш оларның сонуургаан ажылдарын кылдырып турар. Уругларның бичезинден-не күш-ажылга ынак болурун болгаш келээ ажыл-агыйның база бүдүрүлгениң адырлары-биле эки таныш болурун чедип алыр дээш элээдилерни уруглар бажыңының тускай участогунга чайгы дыштаныылгалар үезинде ажылдадып турар. Ук участок сес гектар черни ээлеп турар. Уруглар аңаа баргаш, ногаа болгаш тараа культураларының бедик дүжүдүн өстүрүп алыр дээш оларны үргүлчү суггарып, шыдаар хирези-биле ажаап турарлар.

Чербиниң уруглар бажыңында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар чорудтунуп турар-даа болза, ону чогуур деңнелинге чедир тургуспаан. Чамдык уруглар төлептиг аажы-чаңга ам-даа өөренмээн. Олар аразында хүндүлешпес болгаш чүү-хөөзүн оорлажыптар чамдык таварылгалар бар.

Коридор азыында бичии оол кыстына берген турган. Соон келген-даа болза ооң чылыг хеви чок. Фуфайка безин кедип албаан. Чүгле чүвүр, хөйлеңниг.

—Чылыг хеви канчап барган оол боор? Азы силерде идик-хеп чедишпейн турар чүве бе? — деп, уруглар бажыңының директору Дамдин-Сүрүңден айтырдым.

— Идик-хеп-биле эки хандыртынган бис. Ол талазы-биле хомудалывыс чок. Фуфайказын оорладып алган кижи-дир ийин. Ынчангаш чаа хеп бербээн чүве. Че, чүге мында тур сен. Фуфайканы школага чидирип алчык сен бе? Дүрген барып ооң тып албас болзуңза чаа хеп бербес мен—дээш, директор демги оолду чорудупкан.

Уруглар бажыңының складында орун херекселдери болгаш идик-хеп четчир санныг бар-даа болза, чамдык уругларның сыртыктары ийикпе азы херексели чедишпес. Кижизидикчи Галина Герасимовна Мокшинаның хайгааралында турар бичии уругларның сыртыктары чок. Ооң орнунга олар боттары сыртык хаптарынга эрги хептерин суккулап алган. Ол дугайы уруглар бажыңының директору Дамдин-Сүрүңге болгаш кижизидикчи башкыга билдингир.

Уруглар бажыңында пионер вожатыйы бар. Улуг вожатый Ирина Александровна Лантухова пионер ажылын үлегерлиг кылдыр тургузуп, уругларның өөредилгезинге дузалап, оларны бүгү тала-биле бол-баазыралдыг кадрлар кылдыр белеткээр сорулгалыг турган, ажылын ала-чаягаарлаашкынга киирген. Пионер комнатазын таарымчалыг кылдыр эки дерип алган болза, уруглар аңаа күзелдии-биле кээп турарлар ийик.

«Улус өөредилгезиниң системазын эде тургузары пионер болгаш комсомол организацияларының ажылының дугайында айтырыгны чаазы-биле тургузуп турар» деп «Школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар дугайында болгаш чуртта улус өөредилгезиниң системазын улам ынай сайзырадыр дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тезистеринде чугаалап турар. Сес чыл школазынга 14—15 чедир назылыг уруглар өөренир болганда ол ёзулуг пионерлер школазы апаар. Ынчангаш пионер организациялары боттарының ажылын чаа негелделерге дүүштүр тургузуп, уругларның идепкейин болгаш күш-ажылга чүткүлдүг болурун чедип алыр дээш бүгү аргаларны дилээр сорулгалыг.

Чербиниң уруглар бажыңында пионер организациязының ажылы эки шынарлыг кылдыр тургустунмаан турда ында комсомол организациязы (секретарь Г. Мокшина) кандыг-даа хемчеглерни албайн турар. Ол ышкаш комсомол ажылы багай тургустунган. Школа бодунуң өөреникчилерин күш-ажылдың янзы-бүрү хевирлери-биле таныштырып, оларның тускай мергежилди шилип алырынга дузалаар ужурлуг. Бо херекке комсомолчулар бүгү билиин, дуржулгазын киирер сорулгалыг.

Кижизидилге ажылының кошкак тургустунганындан бичии кижилер уруглар бажыңын боттарының ёзулуг аал-ораны кылдыр бодавайн турар болгаш төрелдерим бар дишкеш ооң чоруурун оралдажыр фактылар база бар. Мындыг чижектер бар турда-ла дирекция чери, комсомол болгаш пионер организациялары боттуг хемчеглерни албайн, келген. «Чуруму багай болгаш эттинмес кижилер-дир ийин» дээр бодалдар бар. Ол дээрге совет педагогикага дүүшпес болгаш үндезини-биле шын эвес.

Өөредилге-кижизидилгелиг ажылды бедик деңнелге тургузарда хамыктың мурнунда уругларның кичээлдээринге болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузар. Мындыг турбуже дыштаныылга комнаталарын эки дерип албаан. Стол, сандайлар чедишпес. Стол, сандайларны уруглар бажыңының чамдык ажылдакчылары боттарының бажыңнарында аппаргылап алган. Янзы-бүрү хөгжүм херекселдери бар-даа болза ону эки ажыглавайн турар.

Чуртка улус өөредилгезин эде тургузары-биле холбашкан чаа негелделерни өөренип көргеш, уруглар бажыңын күш-ажылга ынак болгаш бүгү талазы-биле сайзырангай аныяктарны белеткээриниң чери кылдыр тургузар. Ону чедип алыр төлээде, өөредилге-кижизидилгелиг ажылды үндезини-биле чаарты тургузуп, кижизидикчилерниң идепкейин калбартыры чугула.

Н. СОЯН.

НОМЧУКЧУЛАРНЫҢ БИСКЕ БИЖЭЭНИ

* * *

Улуг-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунда библиотека эргелекчизи К. Бопуй колхозчу номчукчуларның амыдыралынга таарыштыр библиотеканы эде тургускан. Ажыл-агыйның сезоннуг үелеринде лекция, беседаны номчуп, хана солуннарын бригадаларга доктаамал үндүреринге дузалап турган.

М. БАГАЛДАЙ.

* * *

Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу Хуваа-Сүрүң 5 чыл дургузунда почта дажып ажылдап келген. Дуржулгалыг почтачы эң ыракты кыштагларда малчыннарга солун, чагаа бижиктерни чедирбишаан, агитатор хүлээлгезин эки күүседип турар.

С. СОТНАМ.

* * *

Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң колхозчулары төрээн суурун электрижидип, телефон харылзаалыг болурунга идепкейлиг киржип, телефон чагызы тургузарынга эки ажылдааннар. Электри станциязының тудуунда Килок, Чапай, Сандык олар хүн онаалдазын ажыр күүседип турарлар.

Х. ХОЛУГУ.

Бистиң чурттуң делгемнеринде

Чечен-Ингуш АССР. Карабулак — Грозный аразында газ дамчыдылгазының тудуу кидин түлүк чоруп турар. Карабулактың нефть байлактыг черинден Грозныйның химия заводунче чаа дамчыдылга хоорзазы-биле газ дамчып кирер.

Чурукта: дамчыдылга хоорза-

Вологданың профессионал-техниктиг аргылга школазының ажыттынганындан бээр 30 чыл болган. Бо үениң иштинде школа чүс-чүс аргыкчы мастерлерни өөредип үндүрген. Оларның чамдыктары аргылга артельдериниң техниктиг удуртукчуларында болгаш инструкторларында ажылдап турарлар.

Чурукта: бүдүрүлгениң өөредилге инструктору Александра Федоровна Дудина кончуг эки өөреникчи Шура Соколованың кылган онаалгазын хынап тур.

Сталино область. Ильич аттыг № 3 «Ждановск-Комсомольская» деп домна суугунуң тудуунуң ажыглалга кирериниң мурнуу чарыында. Аныяк тудугжулар бо хүннерде бүдүрүлге нормаларын ыракта ажыр күүседип турарлар.

Чурукта: № 3 «Ждановск-Комсомольская» деп домно суугунуң нийти хевири.

СЭТА-ның фотохрониказы.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

Тудуг планы үстүрүнге четкен

Чаа-Хөл районнуң колхозтары тудуг ажылының талазы-биле, эрткен чылдарга бодаарга, бо чылын онза хожудап турар болгаш районнуң колхозтарында планныг тудугларын күүсеткен чаңгыс-даа колхоз чок болуп турар.

Бо чылын районга 110 чуртталга бажыңы тудар тургаш, чүгле 63 бажыңнарны туткан ийикпе азы 57,3 хуу, мал кажаалары тударының планын, культура амыдыралдың, бүдүрүлге тудугларының планнарын база-ла күүсетпээннер.

Ленин аттыг колхоз 24 чуртталга бажыңы кылыр тургаш, 21-ни кылган. «Найырал» колхоз 20 чуртталга бажыңы тудар тургаш, 15 бажыңны, «Бурунгаар» колхоз 50 чуртталга бажыңнарындан чүгле 16 бажыңнарны кылган. «Тиилелге» колхоз 16 чуртталга бажыңнарындан 12 бажыңны шала-була кылган болуп турар.

Районнуң колхозтарында ам-даа 80 ажыг колхозчу араттар чурттаар бажың чок өглерде хевээр чурттап турарлар. «Бурунгаар» колхозта 63 колхозчу араттар ам-даа өглерде чурттап турарлар.

Кылдынган чуртталга бажыңнарының хөй кезииниң шынары багай, крышазы, печказы, кладовка болгаш херим кажаазы чок, соңга караанның шили чаңгыс каът болуп турар.

«Найырал» болгаш «Тиилелге» колхозтарда тутканындан бээр 7—8 чыл болган чуртталга бажыңнарының кладовказы, крышазы ам-даа кылдынмаан, а чамдык бажыңнар үрелип, кижи чурттаар арга чок болуп турар, ол-ла колхозтарда нийтиниң кудуктарын, арыгланыр черлерин кылбаан болуп турар. Ол ышкаш колхозтарның чунар бажыңнары доктаамал ажылдавайн турар.

Колхозтарда чуртталга бажыңнарының болгаш культура амыдыралдың база бүдүрүлге, мал кажааларының тудугларын төлевилел барымдаалавайн кылып турар фактылар кайы-даа колхозтарда бар, ооң түңнелинде чамдык тудуглар үрелип турар. Чижээ, Ленин аттыг колхозтуң Ак-Хемде чаа туткан хой кажаазы үрелип дүшкеш, 70 ажыг хойну баскан, ол ышкаш «Тиилелге» колхозтуң Ортаа-Хем бажыңында чазын чаа туткан хой кажаазы чоокта чаа чеде бээрге кыры ойлуп барып дүшкен болган.

Колхозтар төвүнде тудуг шөлдеринде тудугнуң ыяш материалы чогундан, ам бо үеде кайы-даа колхозтарда тудуг бригадалары долу күжү-биле ажылдавайн турар, а районнуң колхозтарының тайгада кезип каан 6000 кубометр тудуг ыяжы ажыглалга кирбейн аңаа-ла чыдар.

Н. ЛОПСАН.

Амыдырал негеп турар

Ажылчы чоннарның культурлуг амыдырал-чуртталгазын шапкыны-биле хөгжүдеринге, аңаа херегләттинер материалдарны, эң ылангыя чугайны, туүйбуну, стол, сандайларны болгаш бажың иштиниң өске-даа дериг-херекселдерин хөйү-биле бүдүрүп үндүрери улуу-биле негеттинер ужурлуг. Ындыг турбуже бо эң чугула материалдарны көвүдедир бүдүрер талазы-биле байдал Тожу районда эки эвес болуп турар. Районга чугайны, туүйбуну, стол, сандайларны арбыдадыр бүдүрүп болурунуң аргалары бар турбуже, ол талазы-биле организастыг хемчеглерни районнуң үлетпүр комбинады, коммунал тудуг конторазы болгаш колхозтар баштаар черлери четпес чорудуп турарындан колхозчулар болгаш районнуң албан-организация черлери пеңкалар кылдырар туүйбу, бажыңнарын чугайлаар чугай дээн ышкаш чүүлдерни тып чадап, бергедээшкиннерге таваржып турар.

Райүлетпүр комбинады чүгле дилген материалдарны бүдүреринче кол кичээңгейни салгаш, ону улуг өртекке саарып, чаңгыс талалаар чорукче шилчип, бүдүрүлгениң өске салбырларынче, ылангыя стол, сандайлар, өске-даа бажың иштиниң херекселдерин массалыы-биле бүдүрүп, чоннуң бо талазы-биле өзүп турар негелдезин долузу-биле хандырар талазы-биле хемчеглерни албайн турар. Бо чүүлдерни кылып бүдүреринге херегләәр таарымчалыг ыяш материалдары районда хөй болгаш дуржулгалыг чазаныкчылар комбинатта база бар болуп турда-ла ону кылырынче оларны организаставайн турары четпес.

И. БАДАРЧИ.

Ону база чугулалап көөр

Балгазында өкпе аарыының санаториязынга өкпе болгаш сөөк туберкулезундан аараан кижилер эмнеткеш, эттинип чоруп турар болгаш ооң соонда олар боттарының кылып шыдапкы дег ажылдары-биле нийти ажыл-херекке салыышкынын кирип турар. Ол черле кончуг өөрүнчүг.

Ынчалзажок чамдык улуг аарыг кижилер ийи-үш чыл эмнедир апаар чүве төлээде, оларга төрелдери, акы-дуңмалары ужуражыр дээш санаторияга областың ырак, чоок районнарындан келгилээр. Олар аңаа келгеш, хонар, чемненир чер чок бергедээр ужурга таваржыр. Ынчангаш аңаа келген кадык кижилер хонар, чемненир улуг эвес бажыңны тургузарының өйү келген.

У. ИРГИТ.

Шоочалыг клуб

Чөөн-Хемчик районнуң Шемиде кедээ клуб чоннуң культура талазы-биле негелделерин хандырбастаан болгаш чүгле улуг кара шооча астырынга өйлешкен. Ооң эргелекчизи Седен харысалгалыг ажылын уткааш, бажыңынга удуп, дыштаныш хүннээр болгаш чамдыкта боозун чүктепкеш тайга кезип, аңнап турганының түңнелинде, кедээ клубтуң септелгези чорудтунмаан. Ында чаңгыс печка-даа кылдынмаан, кулаш токпак ыяш-даа белеткеттинмээн. Ол ышкаш клубтуң арыг-шевери болгаш каастаалга шимелдези база багай. Клуб соок болганы-биле кино үнместээн. Ол дугайын киномеханиги Завьяловтан айтырарга мынча дээр:

—Клуб соок, одаар ыяш чок турар, кудумчу-биле дөмей черге көрүкчүлер соокка шыдашпас—деп каар.

Культурлуг дыштаныылгазын эртирип, ойнаар дээш клубка келген аныяктар ол шоочалыг боорга кайгап туруп-туруп чанып чоруп турарлар.

Н. СЕМИС-ООЛ.

Үш чылда туттунмаан кажаа

Улуг-Хем районнуң «Чодураа» колхозу бирги сүт-бараан фермазынга 100 баш инектер турар кажаа тудуп эгелээнден бээр ам үш чыл чедип турар.

Ам ол кажааның кол тудуу доозулган деп санап болур. Ындыг болза-даа кажааның кырын муңгаштап, шалаларын салган болза-даа үң кажааның иштики деришкинин орту-даа кирбээн. Ылангыя 10 ажыг эжиктер амга чедир кылдынмаан.

Х. ЭРТИНЕ.

Бир колхозчунуң өг-бүлезинде

Чеченчиткен чүүл

Кырында шифер дээвирлиг, долгандыр херимниг, чанында токпак ыяш овааланган бажыңче кире бердим. Өг-бүлениң херээжен ээзи шаланы чаа-ла чуп доозуп тур, кызыл-хүрен будук-биле дозулаттынган шала, артында арыг-силиг, кылагар көстүр. Колхозчу Соян Хайыңның бажыңы бо. «Ооң-биле ужуражып чугаалажып болур силер, бистиң колхозта эки ажылдап, чаа чурттаганы үлегерлиг тургузуп алган колхозчуларның бирээзи ол чүве» деп колхоз баштаар чери меңээ чугаалаан чүве.

Кидис өгге чурттап чорааш бажыңче шилчээн соонда, аңаа культурлуг чаа амыдыралдың төзээн салыр, боттарының чуртталга байдалын улам-на экижидер дээш ол өг-бүлениң канчаар демисежип, бо аразында чүткүлдүг-биле ажылдап келгенинин дугайында чугаа бистиң аравыска дораан-на эгелээн.

— Колхоз тургустунгаш бир чыл болганда, 1951 чылда колхозка кирген мен, а бо бажыңга чурттап эгелээним 1953 чыл чүве. Бажыңныг болган хүнден бээр бажың иштиниң херекселин тыптынып алыр дээш демисел эгелээн: стол, сандай, орун... черле чүнү херглевейн турган дээр бисти. Оларны тып алыры берге турган: садыгга-даа келбес, аныяк колхоз болу-даа кылып билбес турган. А ам дээрге.. магалыг-ла чүве ышкажыл—дээш Соян чугаазын үзүктелдиргеш, өрээлди эргилдир көре берди.

Шынап-ла, бо кааш чылдарныл мурнунга «Ак-Эрик» колхоз хожудангай колхозтарга санаттырып турганындан, ам ооң ажыл-агыйы дүргени-биле өзүп олурар. Электростанция, пилорама, мал болгаш кижи эмнелгелери, клуб, интернат, уруглар яслизи, хлеб быжырар чер, чуртталганың чаа-чаа бажыңнары туттунган болгаш ажыглалда кирген. Амыдыралдың мындыг күштүг чалгыы колхозчунун хуузунда амыдыралынче база-ла ханылап кирип, бажыңнарга чаа үлегерлиг чуртталганың, улам бай шырак чурттаарының оруун айтып берип эгелээн.

Соян болгаш ооң кадайы Сандыкмаа Быжынды колхозтуң ажыл-агыйынга идепкейлиг киржип турарлар. Ооң бир чижээ мындыг. Соянның 1952 чылдан бээр удуртуп келгени тудуг бригадазы тудуг планының күүселдези дээш эки ажылдап келген: суурда бажың чок кижилер ам колдуунда чок, ам бо хүннерде тудугжулар малчыннарга чуртталга бажыңнарын кылып бээринче эгелеп киргеннер. Соянның өг-бүлези 1957 чылда күш-хүнүнге 6800 ажыг акшаны, а 1958 чылдың 11 айга чедир 5300 акшаны алган. Үш бичии уругларның иези Сандыкмаа бажыңынга аңаа олурбас, тудугга саман бүдүрүлгезинге ажылдап турган, хөй күш-хүннерин ажылдап алган.

— Амыдыралым экижизин, арыг-силиг, культурлуг чурттаайн деп күзээр болза, чүнүң-даа мурнунда, болу төрээн колхозунга бүгү-ле күжү-биле эки ажылдап бээр херек— деп, Соян чептүг-биле чугаалап турар.

Ооң шак-ла ынчаар күзеп-бодап чорааны халас барбаан. Ам ооң бажыңының иштинде чүү бар эвес көрээлиңер. Бажың иштиниң чугула херекселдери — демир оруннар, столдар, сандайлар база шкаф, дааранып машина, чемодан хааржактар бар.

— Бо бажыңга көжүп кирип турунарда силерге чаңгыс стол безин чок турган-дыр, а ынчаарга бо бүгү эт-септи канчаар тып алган силер?—деп айтырдым.

Демир орун баарында сандайга олуруп алгаш, хеймер кызынга чаа шокар хөйлеңни кедиртип олурган кадайынче, сен-не харыылап көрем дээнзиг, көргеш Соян хүлүмзүрүп кагды.

—Күш-хүнүнүң акшазы-биле...— деп чоруй Сандыкмаа Соянче айтырыглыг көрдү.—Че, чугаалап бердаан.

— Ажылдап алган акшавыс эъшчем, эдилел-херексел садып алырынга биске үргүлчү четчир чораан... — деп чугаалааш, Соян ооң ынай бодунуң амыдырал-чуртталгазын чазгайжыдарынга акша-хөреңгини шын чарыгдап билириниң дугайында чугаалап олур. Ооң билири-биле алырга, колхозта Хандыгай Шожут, Эренгей Уаң-оол дээн ышкаш, бажыңының иштинге таарымчалыг чурттап билир апарган колхозчулар «Ак-Эрик» колхозта көвүдеп орар.

Күш-хүнүнге алган телевирин чогуур үезинде шын чарыгдап билир чорук ооң амыдыралынга ажыктыг болуп турар. Чүгле бо чылдың сөөлгү айларында олар 1000 рубль өртектиг пальтону, 700 рубльдиң костюмун садып алганнар. Ам чоокку үеде Соян кадайы-биле ийилээ кышкы пальто тоннарны садып алыры-биле акшазын чыып ап турарлар. Мону садып алырынга чарыгдаар акшаны база-ла ажылдап алганы күш-хүннеринден киирерлер.

Колхозтуң нийти ажылынга киржиринден аңгыда, олар бодунуң хууда амыдыралын сайзырадырынга биче эвес күжениишкинни салып келгеннер. Бажыңының чанында ногаа тарыыр огородтуг. Аңаа олурткан картофельден бо күзүн 2 тонна ажыг дүжүттү ажаап алганнар. Колхозка киргениниң баштайгы чылында бир бызаалыг инектиг турган болза, ам Устав ёзугаар хаванныг, 1 аът, 2 инек, 16 дагаалар бар. Хаванны болгаш дагааны азыраш, ооң ап турар орулгазы көвүдээн: хаванның эъдин садар, дагааның чуургазы-биле янзы-бүрү чемнер кылыр болгаш белеткел конторазынга садар.

— Баштай-ла бо Ак-Эрикке Даваа Далай-Хөө деп кижи дагааланы берген чүве. Ооң дагааларындан чамдык колхозчулар садып ап турганнар. Мен база-ла ынчан дагаа азырап эгеледим. Эъди-даа, чуургазы-даа магалыг, эки-ле амытан боор-дур.

Чурукта: Сандыкмаа Быжындының бичии уруун чемгерери-биле хлеб кезип, чем салып белеткеп турары.

Фото авторнуу.

Бажыңының иштин корум-чуружнуг кылдыр эмге-секселәәринге, идик-хевин чуурунга болгаш бажың иштиниң өске-даа үүрмек ажылдарын кылырынга Сандыкмаа Быжынды мергежип өөренип алган. Бажың чугайлаар, шала дозулаар, хлеб быжырар дээн ышкаш ажылдарны кылыры баштай аңаа берге турган. Ынчалза-даа ажыл-агыйынга сагыш салыңгыр, аңаа ынакшылдыг-не ол бергелерни ажып эртип шыдаан. Сандыкмаа далганны ажыткаш, хлеб быжырып билир апарган. Бооваларны, иштинде эът, картошка суккан чемнерни быжырып-даа шыдаар. Чамдык улус эртен тургаш, чүгле шаланы ширбиир, аяк-савазын арыглаар чаңныг болур чүве болгай, оларның өг-бүлезинде ындыг эвес. Сандыкмаа шалазын өл пөс-биле хүннүң-не чодар, соңга карактарын, оруннар баштарын, столдарны, чемодан хааржактарны чодуп арыглаарын утпас. Кажан олар дааранып машина садып алган соонда уругларынга хепти болгаш өске-даа үүрмек кылыгларны боттары даарап аптар апарганнар. Бир эвес уругларының хептерин көөр болза, шуптузун-на оларның иези бышкаш, даарап берген.

Сандыкмаа Быжындының бажың ажылынга өөренинчелиниң дугайында мындыг чижекти көргүзүп болур. Бир катап колхозка хурал болган. Аңаа бажың иштиниң арыг-шеверин экижидер дугайында айтырыгны чугаалапкан. Боттарынга амданныг эки чемнерни белеткеп билбес, уругларының идик-хевин хирлиг чоруур чорук Сандыкмаага база-ла хамааржып турган. Ол шын болгаш чогуур өйүнде болган шүгүмчүлелди дыңнааш, Сандыкмаа дораан-на бодунуң четпестерин эдип алырынче эгелеп кирипкен. Үр-даа болбаанда ол суурга чурттап турган орус эштериниң дузазы-биле хлеб быжырарынга чугула чүүл болур ажыткыны эки кылып билир апарган. Ооң уругларының кедип чоруур хеви чараш болгаш шынарлыг болганын колхозчулар мактап турганнар. Ону база-ла боду даарап турган.

Соянның бажыңынга ам-даа чаартылгалар болур. Ол дугайында коммунист Соян Хайың мынча деп чугаалап турар:

— Бажыңывысты даштындаа көөрге ам-даа хевир чок: кладовказы бичии болгаш соңга ыяштары будуваан. Ногаалар тарып өстүрерин эки билбес бис: картошкадан өскелерни, чижээ, капустаны база морковьту, огурцыны тарыырын шенеп көрбедивис. Ынчалза-даа келир частан эгелээш ындыг ногааларны олуртур планныг бис. Чүгле кызымак болгаш чүткүлдүг ажылдаары негеттинер апаар чүве болгай.

* * *

Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» кедээ ажыл-агый артелиниң колхозчузу, коммунист Соян Хайың Эренчинович-биле бистиң кыска ужуражылгавыс ынчаар доозулган. Соян тудуг бригадазының ажылының отчедун дужаап бээр дээш белеткенип берди, а уругларның авазы тавакка мун куткаш, бодунуң быжырган хлевин кезе берди. Авазының белеткеп берип турар амданныг чеминге өөренген уруу чемненир стол артынга өөрүшкүлүг-биле олурупкан.

Колхозчунуң өг-бүлезинде аас-кежиктиг амыдырал бо хүннерде шак мынчаар таныттынмазы-биле чаартынып, амыдыралдың чаагай кежик-чолу дээш чаагайжып турар-дыр.

А. НУГУУРАН.

„Коммунизмче соксаал чок шимчээшкин"

СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистеринге даштыкыда үнелелдер

Ам болур чеди чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге тураскааткан чүүлдерни болгаш тайылбырларны даштыкы парлаалга бижип үргүлчүлевишаан.

Кыдаттың «Жэньминь жибао» солуну «Коммунизмче соксаал чок шимчээшкин. Совет Эвилелиниң чеди чыл планы» деп эгениң адаанга ССРЭ-ге электроэнергия ажылдап кылырының, нефть тывыжының болгаш газ индустриязының хөгжүлдезиниң чүткүлдүг өзүлдезиниң дугайында дыңнадыгларны болгаш диаграммаларны ноябрь 27-де парлаан. Үлетпүрнүң тус-тус адырларының хөгжүлдезиниң дугайында Кыдаттың өске-даа солуннары боттарының материалдарын парлаан.

«1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайлары» деп, Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин база «Школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар дугайында болгаш чуртта улус өөредилгезиниң системазын улам ыңай сайзырадыр дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тезистерин «Жэньгинь чубаньшэ» дээр ном үндүрер чер тускай номнар кылдыр парлаарынга белеткээн.

Англияның «Чуорлд ньюс» журналы социалистиг системаның капиталистиг системадан артык күштүүнге тураскааткан мурнуку чүүлдү парлаан. Социалистиг лагерьниң чурттарының чедишкиннерин демдеглевишаан, «чаа чеди чыл планының күүсеттиниң соон дарый Совет Эвилели бүдүрүүшкүннүң чүгле хемчээлиниң талазы-биле эвес, харын чоннуң кижи бүрүзүнге онаажтыр бүдүрериниң талазы-биле-даа Каттышкан Штаттарны ажып эртер» деп журнал бижээн. Социализмниң чедишкиннериниң болгаш капитализм үезинде кудулап бадышкынының аразында тодаргай ылгал дүвүреп үнген буржуаз экономистерниң алгыржып турары «коммунизмниң экономиктиг кыйгырыы» харын ол болуп турар дээрзин демдеглезе чогуур деп журнал бижээн. «Хостуг бүдүрүлгениң ёзузу» дижир оларның хандыкшаазы системазы ол кыйгырыгны уткуп шыдавас болганынга олар дүвүреп турарлар деп чүүлде айыткан. «Мооң ужурунда Даллес болгаш оон-биле кады чоруп турар кижилер коммунизмни күш-биле узуткаарын күзеп турарлар».

Америк можу солуннары СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистеринче улуг кичээнгейни салып турар.

«Чикаго дейли ньюс» солуннуң ээзи Джон Найт делегейде амыдыралдың эң-не бедик деңнелин совет кижилерге бээрин аазап турар Совет Эвилелиниң төлевилээн чеди чыл планы аңаа бистиң чуртувуста салдынып турар каксы кичээнгейден оранчок улуг кичээнгейни негеп турар деп редакция чүүлүнде бижээн. Каттышкан Штаттар ниитизи-биле чугаалаарга, чедишкиннер дугайында орустарның медеглелдерин ол чедишкиннер тодаргай фактылар болбаан шаанда чедир үнелеп көрбес дээр болунуң хөөнү-биле алдагдал кылган деп Найт айыткан.

Орустар «эртемниң болгаш үлетпүрнүң хөгжүлдезиниң талазы-биле алырга, эрткен чүс чылдың тозан чылдарының үезинде ам-даа чурттавышаан» деп Москвага ажылдап турган сураглыг корреспондентиниң беш чыгаа чылдар мурнунда ынчаар бадыткап турганын кичээнгейлиг дыңнаан мен деп Найт бижээн. Эртем-техниканың талазы-биле делегей деңнелин чедип алыр талазы-биле орустарның арга-мергежилдиин ооң шуут-ла чедир үнелеп көрбээнин ам билип турар бис. Совет Эвилели продукцияны массалыг үндүрериниң талазынга кайгамчык улуг базымнарны кылыр аргалыын угаангыр күзеп болур.

Совет Эвилели бүдүрүүшкүннүң талазынга АКШ-ты барык 1970 чылда чедип эртер дугайында медеглелди политиктиг сорулга салып турар хоозун чугаалар кылдыр көрүп болбас деп Найт бижээн.

Америк буржуаз солуннарының хөй нуруузу улус ажыл-агыйының бүгү адырларының талазынга Совет Эвилелиниң кайгамчык улуг чедишкиннеринге холбаштыр чеди чыл планын херекке албас аргазы чок болу бергеш, эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин ыттавайн эрттирерин күзеп турар. Чүгле хөй эвес можу солуннары, нургулайында-ла «Чикаго дейли ньюс» солун ышкаш совет экономиканың чаа кайгамчык улуг хөгжүлдезиниң дугайын тезистерге холбаштырып тайылбырлаар ужурга таварышканын миннип турар.

Чижээлээрге, «Де-Мойн реджистер» солун Барыын чүк Совет Эвилелиниң чеди чыл планын шыңгыы көөр ужурлуг деп сагындырып турар. Эрткен үеде совет экономика планнарын «капиталистиг барыын чүкке нургулайында-ла кочу-шоодуг-биле уткуп турганын» демдеглевишаан, бо солуннуң бижээни болза, ындыг «кочу-шоодуглар сөөлгү чылдарда ындыг-ла шуугаазынныг эвес апарган», чүге дээрге Совет Эвилели «Каттышкан Штаттарның дешилгезинге бодаарга, улам-на дүрген экономиктиг улуг дешилгеге бодунуң арга-мергежилдиин бүзүреткен».

«Баштайгы эдеринчини салып үндүрериниң хереэнге Совет Эвилелиниң чедишкини коммунистиг экономика системазының барыын талакы шугумчулекчилерни өске кандыг-даа чүведен артык бодандырган» деп медеглээш, солуннуң бижээни болза: «Хрущевтуң илеткелиниң тезистеринде тайылбырлаттынган чаа планны делегейниң ийиги дайынындан бээрги үеде ССРЭ-ниң экономиктиг кайгамчык улуг чедишкиннеринге холбаштыр көөр херек. Каң эзилдирери ында 4 катап көвүдээн. 1957 чылда, америк металлургия үлетпүрү күчүзүнүң барык деӊ кезиинге ажылдап турда, Совет Эвилели каң эзилдирериниң талазы-биле Америка-биле барык деңнежи берген. Орус экономика нефть, химикалийлер, электроэнергия болгаш үлетпүр дериин бүдүреринге аажок улуг чедишкиннерни чедип алган».

Экономиканың талазынга эрткен үениң совет чедишкиннери-биле дүүштүр алырга, чеди чыл планы Азияның болгаш Африканың чурттарынга сагыш-сеткилди хайныктырары чигзиниг чок деп «Де-мойн реджистер» солун демдеглээн.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чеди чыл планы америк чагырыкчы бөлүктерни дүвүредип турары «Ньюсуик» журналдың Европада кол корреспондентизи Элдон Гриффитстиң чүүлүнден көзүлген. «Онза коргудукчу кызыл эксперимент» деп эгениң адаанга көскү черге ол чүүлдү бо журналдың сөөлгү дугаарынга парлаан. Гриффитстиң сөстери-биле алырга, Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистери америк болгаш барыын-европейжи эксперттерниң эң-не чидиг кичээнгейин болдуруп турар. Бир эвес илеткелде айыттынган сорулгалар хуусаазында чедип алдынар болза, «Барыын чүк-биле экономиктиг чарышка коммунистиг делегей илергей-ле удуп алыр» деп бир америк эксперт сагындырганын Гриффитс бижээн.

Кыдат Улус Республика. Фуцзянь фронт. Чоокта чаа улустуң хосталга армиязының ужар-чүүл ужудукчулары Фуцзянь провинциязының кырынга КУР-нуң агаар делгемнерин база дагын үрээн чанкайшичи үш самолёттарны үрей аткан. Парашют-биле октаттырган бир ужудукчуну Хайкоунуң улусчу коммуназының улусчу ополчениениң киржикчизи туткан.

Чурукта: улусчу ополчениениң киржикчизи Чэнь Цзинь-хуа чанкайшичи ужудукчунуң туттурганын тодаргай чугаалап турары.

Фото **Сян Чжинин.** Синьхуа агентилели.

Герман Демократтыг Республика. Магдебург округунуң Карл Либкнехт аттыг аар машина тудуушкунунуң улусчу бүдүрүлгези — улуг бүдүрүлгелерниң бирээзи. Ооң цехтеринде хереглелге ажыктыг моторларны калбаа-биле белеткеп турар. 1958 чылда заводка белеткеттинген моторларның саны 16 муң болуп турар.

Чурукта: заводтуң цехинде. 270 киловатт күчүлүг дизельдиг электростанцияның шенелдези. Ындыг станцияларны судноларда, тудуг шөлдеринде болгаш улуг эвес үлетпүр бүдүрүлгелеринде тургузуп турар.

Фото **Бисканның.** Центральбильд.

Албанияның Күш-ажыл партиязының ТК-зынга СЭКП ТК-ның белээ

ТИРАНА. (СЭТА). Албанияның Улус Республиказында ССРЭ-ниң Онза болгаш Бүрүн эргелиг элчини В. И. Иванов ноябрь 27-де Албанияның Күш-ажыл партиязының ТК-зының Бирги секретары Энвер Ходжага чораан болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң белээн — «Владимир Ильич Ленин» деп документалдыг фильмни Албанияның Күш-ажыл партиязының Төп Комитединге дамчыдып берген. Акы-дуңманың үнелиг белээ дээш ханызы-биле өөрүп четиришкинни Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге Албанияның Күш-ажыл партиязының ТК-зының болгаш бүгү албани улустуң өмүнээзинден эш Энвер Ходжа илергейлээн.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң медеглели

ПРАГА. (СЭТА). Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң секретариадының дараазындагы медеглелин Чехословак телеграф агентилели дамчыткан:

Женева чөвүлел хуралы эгелей бергенде бүгү делегейниң улустары күрүнелер аразында чугаалажыышкыннарның дагын эгелээнинге байыр чедирген болгаш ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында дугуржулга эң-не кыска хуусаада чедип алдынган турзун деп изиг күзелин илергейлээн. Чөөн болгаш Барыын чүктерниң эксперттериниң бо чылдың августа болган чөвүлел хуралы контроль системазы болдунар аргалыын болгаш таарымчалыг чүүл болурун бүзүреткен. Шенелделерни чаңгыс талалыг соксаткан Совет Эвилелиниң хемчеглери дугуржулгаларга чедирер болгаш бир эвес Американың Каттышкан Штаттары биле Англия ындыг янзылыг базымны кылыптар чүве болза, кижи төрелгетенге таваржып турар коргуушкунну кошкадырынга чедирип болур турган. Ынчаар кылырының орнунга сагындыртынган күрүнелер шенелделер кылыр талазы-биле боттарының программаларын күженишкинниг темпилер-биле күүседип турар.

Амгы үеде Женева чөвүлел хуралы чаа перспективаларны ажыдып турар. Улустар болза онза дүвүрээн болгаш айыылзыныышкыннар-биле долдунган, чүге дээрге Совет Эвилели контрольду тургузарынга чүгле чөпшээрешкен эвес, харын шенелделерни соксадыр дугайында болгаш контроль системазының дугайында дугуржулганы кылырын саналдаан турбуже, ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында кандыг-даа принципиалдыг дугуржулга амдыгаа чедир чок болуп турар.

Шенелделерни саат чок болгаш шуут соксадыр дугайында дугуржулганы хүлээп алырының орнунга чүү-даа чүве турбас ужурлуг. Бо дээрге эргежок чугула болгаш бүгү-нити негелде болу берген; бо негелде хөй санныг кампанияларның үезинде көдүрлүп турар; бо дээрге ол айтырыгны чугаалажып турар талаларга муң-муң кыйгырыгларда илергейлеттинген; аңгы-аңгы чурттардан болгаш аңгы-аңгы диктерден Женеваже хүн бүрү барып турар төлээлер ол негелде-биле чоруп турар.

Делегейниң хөй-ниитизи боттарының негелдезин улам-на күштүг, улам-на бир аай эп-сеткилдиг кылыр ужурлуг. Ядролуг чепсектиң шенелделерин шуут соксадыр дугайында дугуржулганы кылыр дээш кампанияны күштелдирер сорулга-биле ол байдалды өөренип көргеш, кандыг базымнарны болгаш кандыг эгелээшкинни кылза эргежок чугулал дээрзиниң дугайында айтырыгны чугаалажыры-биле күүсеомнуң тускай сессиязын Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели декабрь 19-та болгаш 20-де чыыдырар.

Аляскада соңгулдалар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Аляска АКШ-тың 49-ку штады болур эрге-чурумну алган үезинден бээр баштайгы соңгулдалар ол девискээрге ноябрь 25-те болганының түңнелдериниң дугайын парлалга дыңнадып турар.

Сенатта ийи олутту, төлээлекчилер палатазында бир олутту болгаш штаттың губернатору албан-дужаалды чаалап алган демократтыг партияның кандидаттары соңгулдаларга тиилелгени чедип алган. Аляскаың хоойлу-дүрүм үндүрер хуралында 60 олуттарның хөй нуруузун база демократтар алган.

Демократтарның Аляскага тиилелгезиниң соонда АКШ-тың конгрезинде олуттар мынчаалдыр хуваалып турар: сенатта демократтар 64 олуттарлыг, республиканчылар 34 олуттарлыг, төлээлекчилер палатазында демократтар 283 олуттарлыг болгаш республиканчылар 153 олуттарлыг.

Америк ужар-чүүл баазазынга болган таварылга

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ассошиэйтед Пресс агентилелиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, Луизианде Ченолттуң ужар-чүүл баазазынга ноябрь 26-да ужуп үнүүшкүннүң шугумунга турган реактивтиг «В-47» дээр ортумак бомбардировщик кыва берген. Ол самолёттуң иштинге ядролуг чепсек турган.

Шериг-агаар күштериниң ол дугайты чарлаан медеглелинде айтып турары болза, «өртке удур демиселге идепкейлиг киржип турган кижилерден аңгыдагы бүгү кижилерни баазаның районундан ыраткан турган».

Шериг-агаар күштериниң дыңнадыын ёзугаар алырга, ук өрт дузалаар ракетаның чазылганының түңнелинде эгелээн.

Комсомолчулар дугайында кинолар

«ОЛ ТАЛАЗЫНДА»

Областың киноэкраннарында «Мосфильм» киностудияның 1958 чылда үндүргени «Ол талазында» деп кино үнүп эгелээн. Бо кинода совет эрге-чагырга дээш Ыраккы Чөөн чүкке улустуң демиселин көргүскен.

...1922 чыл. Бүгү ажылчы чоннарның аас-кежиктиг келир үезиниң дугайында сагыш-сеткил болгаш чаагай бодалдар-биле бүргеттинген, кадыг-дошкун демиселдиң дүвүрээзиниг хүннери көрүкчүлерге көстүп келир. Аныяк совет республика дайзыннарның бүзээлээшкининиң дээрбээнде. Хамааты дайынның оду Ыраккы Чөөн чүкке база-ла калбарган.

Ыраккы Чөөн чүктүң ийи комсомолчулары Безайс биле Матвеев Чита хоорайга харысалгалыг даалга алганнар. Фронтунуң шугумун эрткеш, партизан отрядтарының тайгада штавынга акша болгаш чажыт медээ чедирип бээр ужурлуг турганнар. Ол даалганы күүседирде олар берге болгаш айыылдыг, узун орукту эртер турганнар.

Хабаровск хоорайже чоруурунуң мурнуу чарыында Лиза биле Матвеев таныжып алган. Аныяк оол ол кыска дораан-на ынакшый берген. «Мен бодаарымга, сени бүгү назынымда билир чораан дег кылдыр меңээ сагындырар-дыр, сен меңээ ам чүден-даа артык эргим-дир сен...» деп Лизага ол чугаалаар.

...Даараазында хүннүң эртенинде-ле олар чарлып чорупканнар. Лиза Хабаровскиже чорупкан. Безайс биле Матвеев база удаваанда ынаар чорупканнар. Матвеев Лиза-биле аңаа ужуражыр деп болчашкан. Ийи өңнүк агитвагонга олурупкаш чорупталар. Рессору сына бээрге ол вагонну орукта бир станцияга адырып каапкан. Ынчангаш олар аңаа артып калганнар. Ооң соонда олар доллур анархистер олуруп алган поездиге олурупканнар. Аас-кежик боор, оларның документилерин кым-даа негевээн, ынчангаш бүгү чүве таарымчалыы-биле эрте берип болур турган. Ынчалзажок Варя дээр урукка шорлуп эгелээн, эзирик анархисти Безайс сагыш амыр көрүп эртип шыдавайн барган. Ол анархистиң дорамчылалындан Варяны камгалаар дээш ол анархисче халый берген. Аңаа чогуш эгелээн. Безайсты болгаш Матвеевти, а ооң соондан Варяны вагондан үндүр иткилепкеннер. Олар кыжын харлыг орук-биле чадаг чоруп олура, орукка Жуканов дээр бир садыгжы кижиге таварышкаш ооң шаназынга олуруп алганнар.

Хабаровскиге четкиже чедир оларга дыка хөй эрес-дидим болгаш шиитпирлиг чоруктар негеттинген. Хабаровскини дайзыннар эжелеп алган деп чүве олар орукка чорда-ла билдине берген. Таныыл кезээн чаза таварып эрте бээрин өннүктер шиитпирлээр. Оларның ол планы чедишкиниг боттанган, ынчалзадаа таңныылдар оларны соондан сүрүп, боолап эгелээн, аңаа Матвеев аар балыгланган.

Хабаровск хоорайга чеде бергеш олар Варяның бажыңынга чаштына бергеннер. Балыгланган кижиниң байдалы бергедеп эгелээн. Ок ооң сөөгүнге база дээпкен. Ооң балыгланган чери ириңнеп өлүгленип эгелээн. Матвеевтиң тынын камгалап, ол берге байдалдан үнериниң аргазы чүгле буттун кезери арткан. Ынчангаш эмчи ооң будун кезип каапкан. Варя биле Безайс бир-бирээзин солуп тургаш, ооң чанынга дежурнийлап турганнар.

Матвеев эттинип эгелээн. Безайс даалганы күүседип чааскаан чорупкан. Партизан штавынга чедир оон ыңай ырак эвес турган. Матвеев аргажоктуң кырындан кылыр чүве чок апарганындан хинчектенип, Варяның аңаа бердинген ынакшылын безин билбейн шугулдап, хорадап, Хабаровскиге артып калган. Варя аңаа ынакшып турар деп чүвени ооң эскербези чөп турган, чүге дээрге ол хоорайда ооң-биле кады Лиза база чурттап турган.

Адак сөөлүнде кээп, Лиза биле Матвеев ужуражы берген, ынчалзадаа ол ужуражыышкын Матвеевке өөрүнчүг болбаан. Лиза-биле ужуражыышкын кончуг өөрүнчүг болур боор деп Матвеев манап турган. Лиза аңаа муңгаргай болгаш тоомча чок ужурашкан. Оларның оон ыңай көрүшкениниң-даа хереэ чок дээрзин уруг чугаалаар. Матвеев-биле оларның аразында харылзаазы мурнуку хевээр артып шыдавас. Ол Матвеев-биле аас-кежиктиг чурттап шыдавас, ынчангаш оларның аразынга турган бүгү чүүлдер дугайын шуут-ла утканы дээре апарган-дыр деп Лиза инвалид апарган Матвеевке хөңнү чок апарганын чугаалап турар.

Матвеев уругнуң аңаа ынак эвес апарганын билип каар, ынчалза-даа ол аңаа ындыг-ла коргунчуг эвес болган. Аңаа оон-даа артык заарберге чүве болза, бодунуң балыглаттырганындан ооң улуг ажыл-херекке киржилге чок артканы бооп турган. Ол байдал-биле Матвеев эптежип шыдаваан.

Хоорайга улуг тура-халышкын белеткеп турган. Тура-халышкынның эгелээриниң мурнунда дүне Матвеев хуудустар тарадып азары-биле чоруптар. Хоорайга ол чоруп турда, ону ак-дээрбечилер билип каарлар. Актар-биле сегиржип, алышкын эгелээн. Матвеев кайгамчыктыг эрес-дидими-биле камгаланган, ынчалза-даа күш деӊ эвес, дайзыннар хөй. Дайзыннар олче хөме боолагылапкан, Матвеев хар кырынче барып ушкан, ооң арнынга хүлүмзүрүүшкүн көстүп келир. Бодунуң амыдыралының сөөлгү минуталарында, мурнундаазы ышкаш база катап улустуң аас-кежии дээш демиселчилерниң одуруунда турганынга ол чоргаарланган. Кинонуң утказын кысказы-биле чугаалаарга мындыг-дыр.

А. ЧЫЛБАК-ООЛ.

«БЕРГЕЛЕРНИ ЭРТПИШААН, ЧЕДИП АЛГАН ААС-КЕЖИИ»

Ужу-кыдыы көзүлбес, сүстүп чыдар элезинниг хову... Тергелиг аъттарлыг, нургулайы-ла чадаг, кезек бөлүк цыганнарның орук чок черлеп мыт-шимээнниг көжүп бар чыдары экранга көстүп кээр. Боду көзүлбес бир-ле черде кижиниң мынчаар тоолдаан дег чугаалап турары дыңналыр:

— Бодумнуң бичии чораан үемни сактырымга, эң чоок кижилерниң овур-хевири болгаш авамның үнү, чымчак холдары-даа эвес, чаңгыс аай хевир-биле кандыг-ла бир чүве дилээн ышкаш узун оруктарны эртип, көжүп чораанывыс сагындырар. 1919 чылдың чайынында тергелеп чоруурувус чаңгыс аъдывыс өлү берген, а чер кезиривис дөмей-ле үргүлчүлевишаан. Бистиң өг-бүлевисти кырган авамның кады төрээн дуңмазы эр кижи бодунуң өг-бүлези-биле тергезинге кады салып сөөртүп эгелээн... «Бергелерни эртпишаан, чедип алган аас-кежии» деп өңнүг кино ынчаар эгелээр.

Ук фильмни Юрий Нагибинниң «Даңза» деп тоожузундан «Мосфильм» деп бистиң кино студиявыс бо чылын кылып үндүрген. Кинода болуп турар болуушкун бүрүзү бичии цыган оол Коляның ол үелерги цыган улус-биле кады чурттуң чаңгыс муң эвес верста черлерин кезип, берге амыдыралды эрткенин көргүзер. Ол бичиизинден тура аштты, сооктту, дорамчылаашкынны көрүп эрттер.

Ооң адазы болгаш кырган иези дээрбечилер холундан өлүрлер. Ол үеде ындыг дээрбечи бөлүктүң баштыңчызы Баро Широнуң одаг чанынга олурган черинден Коля ооң даңзазын тып алыр...

Коляны чүгле чаңгыс ажыг хилинчек, муңгарал көрүп чурттап эрткен дээр болза шын эвес апаар. Ол эң эки кижилерге, ылаңгыя бир станицада комсомолчуларга ужурашкан, ооң түңнелинде ниитилелге ажыктыг кижи болуп, чаа амыдыралга идепкейлиг киржиринге улуу-биле ол бүгү аңаа дузалаан.

Кара бажыңга душканы хылбаң сарыг баштыг орус оол Коляның сагыш сеткилинден ыравастаан. Ол аңаа хуужуур оорлаан дээш ол сарыг баштыг оолдуң кырынче аппарып суп каарга олар ынчан аңаа танышканнар. Коля ооң ат, фамилиязын-даа айтырбаан. Сарыг оол аңаа чырык өртемчей кырында шын деп чүл дээрзин тайылбырлап бээр. Ол оол Коляга: ындыг шынны чүгле демисежип тургаш чедип алыр деп чугаалаан.

— Моон үнгеш-ле аъттыг кызыл шеригге каттыжып алгаш, чуртта хамык кулактарны, буржуазтарны чылча шапчыр мен... Сен эки туттун, кымга-даа дүжүп бербе, шын тиилээр, ол дээрге бүгү базындырган улусту хостаары-дыр. Сарыг оол ол бүгүнү дыка-ла бүзүрелдиг чугаалап, дидим, хөглүг, кижи бүдүштүү-биле Коляны чыпра тырттыпкан. Оон чарлырда Коля аңаа тып алганы даңзазын белекке бээр.

Оон бээр дыка үр үе эрткен, Ада-чурттуң Улуг дайынының хүннеринде Коля Нагорный офицер, а демги сарыг оол совет Армияның генералы апарган тушчуп келирлер... Олар бот-боттарын ол даңзаны дамчыштыр таныжып, кады төрээн акылышкылар ышкаш куспактажып турарлар.

Чоокта чаа ленинчи комсомолдуң 40 чыл өю болуп эрткен. Бо фильмни ол алдарлыг байырлалга тураскаадыр кылып үндүрген. Нагорныйның өзүп келгенде ролюнда Маяковский аттыг театрның аныяк артизи М. Козаков, бичиизиндээзинде Москваның бир школазының өөреникчизи Валерий Ашуров ойнап күүсеткен.

Ук кинону Ростов областың Новочеркасск районунуң чоок-кавызынга тырткан. Кинону кылып турар үеде чүгле артистер эвес ол чоок-кавының чону, ында политехниктиг институттуң студентилери калбаа-биле киришкен. Чижээ, аъттыг кызыл шериглерниң командиринге Бессергеневск кодээ Советтиң даргазы Николай Иванович Гудков ойнаан.

Кинода артистерниң болгаш ооң ажылдакчыларының тус черниң чурттакчыларын фильмни тургузарынга эки эвилелдээнинден көрүкчүге кино эң-не чон-биле ханы, харылзаалыг-дыр деп бадыткаттынар.

С. МОҢГУШ.

Редакторнуң оралакчызы
Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Культурлуг чурттаалга бажыңы болгаш кадыкшыл

Гигиена — кадыкшыл дугайында эртем. Ол болза, чүгле мага-боттуң арыг-шеверин эвес, харын бажың иштиниң, орун-дөжектиң арыг силиг турарын, идикхептиң болгаш саваларның арыг-шевер болурун негеп турар.

Эргижирээн шаандагы көдээниң бажыңнарындан бажың иштиниң чүзүн-баазын маңгыстары — сээктерни, тараканнарны, клоптарны, кара быттарны, ымырааларны болгаш быттарны хөйнү тып болур.

Ёзулуг бо үениң колхозчуларының культурлуг амыдыралы болза, бажың иштиниң чүзүн-баазын маңгыстары бар турары-биле канчап-даа эптежип шыдавас. Насекомнар, маңгыстар бо кижиниң кадыынга хора чедирип, ооң өй-тап уйгузун үреп, чүвелерни болгаш продуктуларны үрегдеп турар.

Чазын, хүннүң баштайгы чылыы-биле сээктер тыптып келир. Олар аъш-чем кырынга хонуптар, бичии уругнуң арнынга сөөп чоруур, ылаңгыя ооң шыппың удуур чоруунга бужурганчыг моондак ужураштырып турар. Сээктер болза, дизентерияның болгаш ижин тифиниң нептередикчилери болур. Сээктер кончуг дүрген өзүп көвүдээр. Бир чай дургузунда бир эш сээк он-он шаа үре-төлдү төрүп турар, ынчангаш чүс-чүс миллион сээктер тыпты бээр. Ынчалза-даа, оларның амыдыралынга таарымча чок үелер таварышканда олар дүрген-не өлүп чидип турар.

Клоптар, кара быттар, тараканнар, быттар, ымыраалар болза, ол ышкаш кижиниң кадыынга хора чедирип болур. Ымыраалар малярия деп аарыгны, быттар болгаш кара быттар ижин тифи болгаш өске-даа аарыгларны тарадып болурлар. Бажыңның маңгыстары-биле болгаш хоралыг насекомнары-биле демиселдиң эң эки чепсектери — ДДТ дуст деп порошок болгаш гексахлоран бооза, насекомнарның нерв системазын үреп баксырадыптар болгаш билинместедир.

ДДТ дуст болза, улуг бүдүштүү-биле ылгалып турар. Ону төп каан чүвелер үр үеде насекомнардан хостуг туруп турар. Насекомнар-биле демисел чорударда бажыңның кол кезии — сээктерниң болгаш өске-даа маңгыстарның тыптып турумнаар чери апаар соңгаларга, соңгалар адаанга, соңгалар турар ханаларның кезиинге, электри удазынынга, а ол ышкаш мебельге, чымчак чүвелерге, орунга, матрацтарга болгаш өске-даа чүүлдерге дуст деп порошокту чажып төгер херек. Дуст деп порошок чажып төккен черлерге болгаш чүвелерге таварышкан сээктер база маңгыстар өлүп турар. Дусттуң боттуг күштүү элээн каш неделя дургузунда үргүлчүлээр, а ымырааларга удур элээн каш айлар дургузунда күштүг болуп турар.

Эштер! Боттарыңарның чурттаалга бажыңнарыңарны арыг-шевер тургузуңар. Бажыңның маңгыстарын болгаш хоралыг насекомнарын узуткап чок кылыңар. Оларны чок кылырынга боттуг чепсек — ДДТ дусту болгаш гексахлоранны хереглеп ажыглаңар. Маңгыстарны база насекомнарны узуткап чок кылыр талазы-биле дузаламчыны болгаш сүмелерни алыр дээш бодуңарның районуңарның кадык камгалал органнарынга барыңар.

Тыва областың Санитар-чырыдыышкын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3 — 62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң 3 — 88, харысалгалыг секретарьның, культура болгаш амыдырал килдизиниң 4 — 98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый килдистериниң 3 — 68, чагаа килдизиниң база бухгалтерияның 3 — 65.

ТС — 01138.

Культура өргелелиниң типографиязы.